

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього ступеня «бакалавр»

НА ТЕМУ

«ІСТОРІЯ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ШПИТАЛЮ»

Галузь знань: 01 Освіта/ Педагогіка

Спеціальність: 014.03 Середня освіта. Історія

Освітній рівень: бакалавр

Кваліфікація: вчитель історії

Виконала:

Рубан Катерина Юріївна,
студентка IV курсу, 40 групи.

Науковий керівник:

Дорохіна Тамара Федорівна,
кандидат історичних наук, доцент.

Рецензент:

Куцин Юрій Федорович,
заступник командира військової частини
А 3120, майор медичної служби

Чернігів – 2021

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

рішенням кафедри історії України, археології та краєзнавства.

Протокол № 13 від «20» квітня 2021 р.

Завідувач кафедри _____ Острянюк А.М.

підпис

Студент

підпис студента

прізвище та ініціали студента

Науковий керівник

підпис наукового керівника

прізвище та ініціали наукового керівника

Рецензент

підпис рецензента

прізвище та ініціали рецензента

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис голови ЕК

прізвище та ініціали голови ЕК

ЗМІСТ

Умовні скорочення.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА	8
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ШПИТАЛЮ У М. ЧЕРНІГОВІ.....	14
2.1 З історії становлення медицини на Чернігівщині.....	14
2.2 Передумови створення та функціонування військово-медичного закладу у м. Чернігові у період з 1933 р. до початку Другої світової війни 1941 р....	23
РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ШПИТАЛЮ У 1941–1991 РОКИ.	32
3.1 Військовий шпиталь у Другій світовій війні.....	32
3.2 Відновлення роботи у післявоєнний період: завдання та цілі лікувального закладу.....	35
3.3 Нова сторінка історії шпиталю у незалежній Україні.....	52
РОЗДІЛ 4. ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНИЙ ШТАТ ЧЕРНІГІВСЬКОГО МІСЬКОГО ШПИТАЛЮ.....	62
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	86
ДОДАТКИ.....	90

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

УКРКУРУПРА – Українське курортне управління

КПУ – Комуністична партія України

УВО – Управління військового округу

ВСУ – Військового слідчого управління

УПО – Управління позавідомчої охорони

РВР – Революційна військова рада

РСЧА – Робочо-селянська Червона армія

ВСУ – Військове слідче управління

КВО – Київський військовий округ

РВР СРСР – Революційна військова рада Союзу радянських соціалістичних республік

ГПО – Готовий до праці і оборони

СК – Стрілковий комплекс

МТЗ – Матеріально-технічне забезпечення

ЦК КПРС – Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу

ПРГ – Польовий рухомий госпіталь

ФТВ – Фізіотерапевтичне відділення

ВМедА ім. С. М. Кірова – Військово-медична академія імені С. М. Кірова.

Центральний військовий госпіталь ПОК – Центральний військовий госпіталь Північного оперативного командування

АТО – антитерористична операція

КОВГ – Київський окружний військовий госпіталь

ЕКГ – електрокардіографія

ЕЕГ – електроенцефалографія

РЕГ – реоенцефалографія

ВСТУП

Вічна аксіома, запропонована М. Т. Рильським: «Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього, хто не відає про славу своїх предків, той сам не вартий пошани» залишається актуальною для усіх народів, країн, сфер діяльності тощо. Зацікавившись з особистих причин історією військової медицини, я дійшла висновку, що через неї можна розглядати не тільки фахову сферу діяльності, а й нашу історію, загальний рівень соціально-економічного життя держави. звияту людей у білих халатах тощо. Початок формування військової медицини на теренах України (XVI ст.) пов'язаний з важливим для нашої історії періодом – козаччиною. Вивчаючи еволюцію військової медицини, неможливо обійти основні осередки її становлення. Дійшовши до створення Чернігівського військового шпиталю, логічно постає питання історіографії цього медичного закладу. Для отримання більшої інформації про причини, передумови, історію формування у Чернігові військового шпиталю, його значення у певні історичні періоди для держави, країни, міста була обрана виголошена тема. Доля шпиталю непроста, насичена подіями, персоналіями і потребує ретельного дослідження. Цим і викликана *актуальність обраної теми*. Крім цього, на сьогоднішній день не має науково-дослідної роботи, присвяченої формуванню та історії Чернігівського військового шпиталю і ми спробуємо розпочати заповнення цієї прогалини. Питання дуже об'ємне. Історія шпиталю нараховує 84 роки існування, а це – історичні події на теренах України, розвиток медицини взагалі і, зокрема, військової, велика кількість людей, доля яких і діяльність пов'язані між собою і потребують окремого розгляду, нові цілі, завдання і напрямки діяльності у незалежній Україні. І це ще не всі питання, які можуть буди висвітлені на сторінках історії Чернігівського військового шпиталю.

Отже, дана робота присвячена дослідженню історії Чернігівського військового шпиталю.

Мета дослідження – на основі вивчених матеріалів досліджуваної теми, а саме аналізу архівних джерел ДАЧО, Чернігівського військового шпиталю, ЗМІ, інформації, наданої респондентом В. В. Поповим – начальником Клубу військового шпиталю, представити історію Чернігівського військового шпиталю.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити стан наукового опрацювання теми та визначити джерельну базу дослідження;
- схарактеризувати військову медицину Чернігівщини з початку формування;
- з’ясувати передумови створення військового шпиталю у Чернігові;
- прослідкувати функціонування військового медичного закладу у довоєнний період, його основні напрями діяльності;
- визначити роль шпиталю у період Другої світової війни: період евакуації та повернення у Чернігів;
- вивчити роботу шпиталю у післявоєнний період – нові цілі та завдання;
- розглянути особливості діяльності військового медзакладу у незалежній Україні;
- відтворити список військово-медичного складу Чернігівського військового шпиталю у різні періоди його діяльності.

Об’єкт дослідження – історія Чернігівського військового шпиталю.

Предмет дослідження – діяльність Чернігівського військового шпиталю та його кадрового складу у різні історичні періоди.

Територіальними межами нашого дослідження є Чернігівщина, проте до уваги потрапляють й інші міста СРСР, де працював шпиталь у роки Другої світової війни.

Хронологічні межі дослідження: з 1933 р. до сьогодення.

Методологічну основу роботи становлять принципи: цілісності (окремі періоди роботи нашого об'єкта інтегровані в єдине ціле, склали історію медзакладу); взаємозв'язку (кожна система, об'єкт і т.п. не може бути самодостатньою, її важливо розглядати у взаємодії з внутрішніми і зовнішніми факторами, з суб'єктивними і об'єктивними впливами тощо); системності (комплексне дослідження об'єкту, як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів та частин, як єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних частин, наявність внутрішньої структури зв'язків між цими компонентами (елементами), а також їхніми підсистемами; завдяки взаємодії компонентів об'єкт дослідження отримує інтегральний результат). Важливо зазначити, принцип системності передбачає системно-діяльнісний підхід, який указує на компонентний склад людської діяльності: потреба – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови – результат, що дає можливість нам комплексно дослідити обрану сферу людської діяльності; діяльнісний (діяльність людини розглядається як динамічна система взаємодії людини із зовнішнім середовищем, як специфічна професійна, наукова, навчальна тощо форма активності людини) аксіологічний (базується на понятті ціннісні орієнтири людини, суспільства, держави; дозволив нам визначити причини та наслідки цієї чи іншої ідеї, діяльності, у тому числі – професійної, яка спонукає, мотивує певні звершення тощо); пізнавальний (особливо ефективний у вивченні сфери діяльності у її співвідношення з суспільством, соціальним аспектом та перебігом історичних подій різного напрямку) та ін. Основними методами нашого дослідження стали: аналіз, синтез, узагальнення, моделювання, аналогія, історико-типологічний, історико-системний та ін.

Структура роботи обумовлена логікою дослідження, відповідає поставленій меті та завданням. Робота складається зі вступу, умовних скорочень, чотирьох розділів (5 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (31 позиція), додатків. Загальний обсяг роботи становить 118 сторінок, з них основний текст – 86 сторінок.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі скласти історію Чернігівського військового шпиталю, прослідкувати його долю у всі складні часи функціонування, визначити значення військового медзакладу для держави СРСР, для Чернігівщини, України.

Практичне значення результатів дослідження обумовлене тим, що на сьогодні ще не була представлена повна історія Чернігівського військового шпиталю і наше дослідження стало спробою виконати цю роботу. можуть бути використані при викладанні українознавчих дисциплін, проведенні тематичних заходів краєзнавчого характеру, тематичних виховних годин для учнів шкіл та студентів вишів. Копія бакалаврської роботи буде надана у Клуб військового шпиталю до музейного відділу.

Матеріали роботи пройшли апробацію на двох наукових конференціях молодих учених та студентів Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського: XXIII (8 –9 грудня 2020 р.), тема доповіді «Чернігівський військовий шпиталь: історія та сучасність»; XXIV (28 травня 2021 р.), тема доповіді «З історії становлення медицини на Чернігівщині».

РОЗДІЛ І

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Накопичення, розвиток і усвідомлення практичного та організаційного досвіду військової медицини виступає в якості важливої складової армії та військової дисципліни. Усвідомлення того, що військово-медичні та психологічні знання є елементом організаційного та мобілізаційного досвіду армії ставить на чільне місце необхідність вивчення розвитку військової медицини.

Своє дослідження ми розпочали з вивчення питання становлення військової медицини загалом, прослідкували шлях розвитку медзакладів на Чернігівщині і зосередили увагу на історії Чернігівського військового шпиталю.

При висвітленні перших двох напрямів нашого дослідження були використані студії українського вченого-медика, письменника С. А. Верхратського¹ «Цехова медицина в Україні» (1946), «Цирульники в Україні. Перші противісп'яні щеплення на Україні» (1947), «Історія медицини: посібник для студентів медичних інститутів» (1964), «История медицины» (1983), «Історія медицини: Навчальний посібник» (1991). Основну інформацію, присвячену розвитку медицини на Чернігівщині ми отримали з розвідок місцевих науковців-дослідників В. Я. Руденка – «Як народжувалася чернігівська медицина», Л. М. Шари – «Медичне обслуговування населення Чернігова (70 – 90-і роки ХІХ ст.)» та лікарів-науковців А. М. Груши², М. М. Дулі³, С. В. Пасталиці⁴ та ін. Їх студії представляють переважно колективний характер дослідження, так «З історії

¹ Сергій Аврамович Верхратський (1894–1988) – український вчений-медик та письменник, доктор медичних наук (1945), професор; завідувач кафедри медичної хірургії Івано-Франківського медичного інституту, близько 86-ти праць з хірургії та історії медицини.

² Анатолій Микитович Груша (1939–2003) – європатолог, заслужений лікар Української РСР, доктор медичних наук, академік Української академії національного наукового прогресу (УАННП), головний лікар Чернігівської обласної лікарні (1974-2003).

³ Матвій Матвійович Дуля (1924–2003) – лікар, бібліотекар-бібліограф, член обласної наукової спілки соціальних гігієністів і організаторів охорони здоров'я.

⁴ Світлана Василівна Пасталиця, нар. 1954 р. – заслужений працівник охорони здоров'я України, кандидат фармацевтичних наук (2010), автор понад 10 наукових праць та патенту.

медицини Чернігівщини» – М. М. Груша, М. М. Дуля, де можна прослідкувати періоди розвитку медицини на Чернігівщині: перший – це період народної медицини, що продовжувався до середини XVIII ст.; другий – приказної (на Чернігівщині в 1782 р. ввели Приказ громадського опікування, який діяв до 1864 р.); третій – земської (від 1865 р. до Першої світової війни); четвертий – радянський період історії медицини; «Розвиток медицини та фармації на Чернігівщині» – А. М. Груша, С. В. Пастилиця, М. М. Дуля, де автори, на основі дібраного матеріалу, зробили спробу викласти поступальний шлях розвитку медицини, аптек та аптечної справи на Чернігівщині. Стаття «Становлення системи охорони здоров'я Чернігівщини: роль сільських медичних працівників (1920–1930 рр.)» О. С. Топчія⁵ висвітлює місце і роль сільських працівників медичної сфери Чернігівщини в становленні і розвитку сільської медицини регіону в 20–30-х рр. XX ст. та відображає труднощі, з якими вони стикалися в процесі своєї практичної діяльності.

Монографія Л. І. Лавриненко⁶ «Охорона здоров'я на Чернігівщині (1960–1980-ті роки)» розглядає історію розвитку системи охорони здоров'я й надання медичних послуг на Чернігівщині в означені роки, основна увага зосереджена на формах й методах державного регулювання медичної галузі, організації лікувально-санітарної допомоги населенню, спеціалізації медичних послуг та їхній результативності, науковому супроводі діяльності медичних установ, проблемах здоров'я населення.

Для досягнення мети нашого дослідження – реконструювати історію Чернігівського військового шпиталю, ми використовували наступні джерела:

1. Матеріали, які зберігаються у музеї Клубу військового шпиталю і представляють опис історії шпиталю у різні періоди його роботи:

⁵Олександр Сергійович Топчій закінчив у 2007 р. – Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, у 2009 р. закінчив Національний університет «Києво-Могилянська академія», з 2009 р. асистент кафедри політичної історії Київського національного університету імені Вадима Гетьмана.

⁶Лідія Іванівна Лавриненко – заступник завідувача кафедри педагогіки та психології Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, кандидат історичних наук, доцент.

- Історія госпіталю 1933–1946 рр., укладач бувший начальник госпіталю полковник м/с у відставці М. І. Тарасенко (14 арк.). Глави: Створення госпіталю; Гарнізонна поліклініка; Підсобне господарство; Санаторій при Чернігівському військовому госпіталі; Табірне відділення; Стаханівський рух; Навчання; Госпіталь у Великій вітчизняній війні; Післявоєнний період та військово-медичний штат госпіталю.

- Історія госпіталю 1947–1959 рр., укладач бувший начальник госпіталю полковник м/с у відставці М. І. Тарасенко (10 арк.) (Варіант 1). Представлена інформація присвячена роботі шпиталю після повернення з евакуації (грудень 1943); розміщення медвідділень у виділеному КВО приміщенні; виголошення штату працівників; про спеціальну підготовку особового складу, підвищення знань середнього медперсоналу; про узагальнення досвіду роботи, творення наукового бюро, участь у науково-практичних конференціях, раціоналізатори госпіталю; виїзди лікарів у військові частини і лазарети; робота по створення кращих умов для обслуговування і розміщення хворих; оздоровча робота серед дітей військовослужбовців, робітників і службовців.

- Історія госпіталю 1947(1933)–1968 рр., укладачі: загальне керівництво здійснював бувший начальник госпіталю полковник м/с у відставці М. І. Тарасенко; допомогу надавали командир військової частини 29248, полковник медслужби Вітовцев: заст. командира по політчастині, полковник Кулаєв; заст. командира з медичної частини, полковник медслужби Большун (7 арк.) (Варіант 2). Опис структурований за роками діяльності: Грудень 1943 (після повернення з евакуації) – 1959 рр.; 1959 р.; 1960 р.; 1961 р.; 1962 р.: 1963 р; 1964 р.; 1965 р.; 1966 р.; 1967 р.; 1968 р. та короткий аналіз роботи 1960 – 1973 рр.

- Історія госпіталю 1959–1967 рр., укладачі командир військової частини 29248, полковник медслужби Вітовцев: заст. командира по політчастині, полковник Кулаєв; заст. командира з медичної частини,

полковник медслужби Большун (7 арк.) (Варіант 3). Викладення матеріалу цде за роками роботи госпітал: 1959 р., 1960 р. і т.п.

Усі запропоновані варіанти опису історії шпиталю не мають розбіжностей щодо подій, персоналій, заходів і т.п., різняться тільки за об'ємом, деталями і кількістю згаданих військово-медичних кадрів.

- Історична довідка Чернігівського військового шпиталю, складена начальником 407 військового шпиталю, Заслуженим лікарем України, кандидатом медичних наук полковником медичної служби О. П. Слесаренко (3 арк.) .

- Чернігівський військовий шпиталь – 70 років: історична довідка за 70 років діяльності, опис створюваних у цей період відділень та їх діяльність, презентація з фотографій колективу працівників шпиталю та його ветеранів. 2003 р. (24 арк.)

- Чернігівському військовому шпиталю – 75 років. 2008 р. Матеріали представлені під загальною редакцією начальником 407 військового шпиталю, Заслуженим лікарем України, кандидатом медичних наук полковником медичної служби О. П. Слесаренка. Надано короткий опис історії шпиталю, схарактеризовано медичні профілі діяльності, представлена презентація індивідуальних та спільних фотографій працівників (6 арк.).

- Чернігівському військовому шпиталю – 80 років. 2013 р. Матеріали представлені під загальною редакцією начальником 407 військового шпиталю, Заслуженим лікарем України, кандидатом медичних наук полковником медичної служби О. П. Слесаренка. Надано історичну довідку – «80 років на варті здоров'я людини», описано роботу Клубу військового шпиталю, схарактеризовано усі діючі медичні відділення та інші структури шпиталю, представлена презентація індивідуальних та спільних фотографій працівників (16 арк.).

Важливо вказати, що допомогу в отриманні архівних матеріалів шпиталю, коментарі до них, проведення екскурсії по музею, ознайомлення з бібліотечним зібранням закладу організував начальник Клубу військового

шпиталю Владислав Валерійович Попов. Вся надана інформація прослідковує історію Чернігівського військового шпиталю від передумов його створення 1933 р. до сьогодення.

У ДАЧО⁷ ми ознайомилися зі справою, у якій представлені наступні документи: 1) Текст виступу бувшого начальника шпиталю № 1949 підполковника м/с А. І. Белого під час зустрічі ветеранів фронтового шпиталю №1949 Північно-західного фронту, де розповідається про формування у Чернігові військових шпиталів на початку війни; про умови надходження поранених та їх кількість у перші дні війни; про наказ щодо евакуації та ін.

2) Стаття «Будешь жить, солдат!» бувшого начальника шпиталю №1949 підполковника у відставці А. І. Белого и бувшого головного хірурга шпиталю підполковника у відставці П. Кіяна про історію згаданого шпиталю, сформовано у 1941 р. у м. Чернігові з медпрацівників області.

Ці матеріали були корисними для нас з огляду на детальний опис перших днів війни у Чернігові; ознайомлення з рішеннями, які приймала місцева влада; як відбувалося формування військових шпиталів, які завдання перед ними ставилися, як доставлялися поранені, як їх приймали та який подальший шлях чекав на них; коли і за яких умов приймалося рішення евакуації військових шпиталів з міста; коли і як відбувалося повернення медзакладів до Чернігова.

Друга справа ДАЧО⁸ присвячена роботі евакошпиталів у Чернігові, вона складається з протоколів засідання колегії Чернігівського облздороввідділу та матеріалів до них. Розпочаті з 14.08.1944 р. по 1946 р.

Корисний для нашого дослідження матеріал ми віднайшли у газетних виданнях: «ГАРТ», стаття І. Федосенко «Готові оперувати від 20 до 40 поранених військовослужбовців за день!»; «Деснянська правда», стаття В. Науменко «Спасибі медикам у погонах!: Чернігівському госпіталю – 80

⁷ДАЧО. Фонд Р – 1532. Оп. №1. Ед. хр. № 27. Арк 5.

⁸ДАЧО. Фонд Р – 5153. Оп. № 1. Ед. Хр. № 31. Арк. 161.

років»; Деснянка вільна, стаття І. Осташко «Військовими медиками стають за покликом серця»; Деснянка, замітка «Військовому лікарю – почесне звання»; «Чернігівські відомості», стаття І. Березинського «Військовому госпіталю передали медичне обладнання, придбане громадами 67 латвійський міст» – усі вони розповідають історію Чернігівського військового шпиталю.

Багато цікавого матеріалу презентує сучасний журнал «Військо України», в якому розглядається сьогодення шпиталю – «Політ милосердя довжиною у 80 років», Валентини Науменко; участь військового медперсоналу в антитерористичній операції на сході України – «Ангели Милосердя», Олега Сушинського.

Важливо вказати, що допомогу у роботі з матеріалами шпиталю нам надав завідувач Клубом В. В. Попов: огляд музею, бібліотеки, зібраних документів різних періодів функціонування закладу, великої кількості фотоматеріалів, а також ознайомлення зі спогадами бувших керманічів тощо.

РОЗДІЛ II

ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ШПИТАЛЮ У М. ЧЕРНІГОВІ

2.1 З історії становлення медицини на Чернігівщині

Український вчений-медик, письменник С. А. Верхратський (1894–1988), досліджуючи історію медицини України, описав медичну справу на Запорізькій Січі, провів розвідку щодо перших міських і повітових лікарів України. Дослідник зазначив, що свого часу для розміщення хворих та поранених використовувались приходські шпиталі, монастирі й приватні будинки⁹. У його праці виголошено назви монастирів, при яких відкривалися шпиталі (Трахтемирівський на Дніпрі, нижче Канева; Межигірський у місцевості Межигір'я, на північ від м. Вишгород; Лебединський біля м. Чигирин; Левківський біля м. Овруча; Кирилівському у Києві та ін.). Місцеві дослідники історики-науковці В. Руденок, Л. Шара, лікарі-науковці А. Груша, В. Гончаренко, М. Дуля та ін. досліджуючи історію медицини Чернігівщини, засвідчують схожий шлях розвитку подій. Так, відомий знавець історії Чернігова В. Руденок у своїй студії «Чернігів – подорож на сто років назад» у розділі «Як народжувалася чернігівська медицина»¹⁰ зазначив, що до середини XVIII ст. медичне обслуговування населення міста було у підпорядкуванні церковного відомства. «За даними історичних джерел, у 1748 році у місті діяло дев'ять парафіяльних храмів, при кожному з яких існував шпиталь»¹¹. Будувалося приміщення шпиталю за рахунок громади і виконувало одночасно декілька функцій: лікарня; богадільня, де лікували хворих і доглядали старих німечних парафіян.

З другої половини XVIII ст. церковна медицина почала зникати через скорочення кількості лікувальних закладів при церквах. Це потребувало реформування системи охорони здоров'я у місті. Зміни розпочалися з

⁹ Верхратський С. А., Заблудовський П. Ю. Історія медицини: Нав. посібник. 4-е вид., випр. і допов. К. : Вища школа, 1991. С. 208.

¹⁰ Руденок Володимир. Як народжувалася чернігівська медицина. *Чернігів – подорож на сто років назад*. Чернігів : Центр гуманістичних технологій «АХАЛАР», 2009. С. 53–55.

¹¹ Там само. С. 53.

введення у Чернігові посади міського лікаря, яку у 1765 р. зайняв Яків Узнанский. За рахунок міського бюджету він отримував зарплату 144 карбованці на рік, а також квартиру. Наступним кроком було відкриття у 1785 р. в Чернігові лікарні «Приказы гражданской опеки», яка стала першим цивільним медзакладом міста¹². Головним її завданням було надання медичної допомоги військовим, інвалідам, безпритульним та арештантам. Місцяни, яких не можна було віднести до цієї категорії, мушили викликали лікаря додому, проте зробити це було досить складно. Міські лікарі, працюючи як штатні спеціалісти, виконували свої обов'язки лише 2-3 дні на тиждень, а решту днів надавали допомогу жителям повіту, тобто працювали на виїздах. У 1782 р. міський лікар Я. К. Омелянович відкрив першу міську аптеку, а з 1793 р. у місті починає працювати ще одна – приватна.

Приблизно у цей період на Чернігівщині починає зароджуватися психіатричний напрям медицини. Так, у 1776 р. у Максаківському монастирі (Менський район) відкрили шпиталь для лікування душевнохворих, який у 1802 р. після відкриття у Чернігові губернської лікарні, увійшов до її складу на правах відділення. Тільки у 1925 р. був перетворений на окремий медичний заклад.

У 1802 р., згідно указу Катерини II від 7 листопада 1774 р., у Чернігівській губернії для утримання лікарень, закладів соціального піклування та шкіл створюють установу «Приказы общественного призрения»¹³. У 1850 р. у Чернігові мешкало близько 6500 осіб, яких обслуговували 7 лікарів, 13 лікарських учнів, 1 бабка-сповитуха, діяла одна лікарня і дві аптеки.

З другої половини XIX ст. на випадок виникнення епідемій, були створені губернські та повітові «Комитеты общественного здравия»¹⁴ (1852).

¹² Там само. С. 53.

¹³ Накази громадського піклування (Приказы общественного призрения) – державно-громадські губернські та обласні установи, які створювали і утримували лікарні, заклади соціального піклування, початкові школи (до 1782 р.) виховні, робітні і гамівні будинки. Створювалися відповідно до губернської реформи 1775 р.

¹⁴ Комітети громадського здоров'я («комитеты общественного здравия») – губернські та повітові організації, які були засновані в Російській імперії в 1852 р. для охорони здоров'я населення країни і прийняття

Попередня система медобслуговування населення виявилася недосконалою. Ситуація поліпшилася, коли 6 жовтня 1865 р. Чернігівську губернську лікарню передали з «Приказа общественного призрения» у підпорядкування місцевого Земства. З 1869 р. у місті діяло вже дві лікарні¹⁵.

Діяльність земств виявилася найрезультативнішою у напрямку трансформування роз'їзної медичної практики, а саме – «провідні лікарі-земці ініціювали організацію лікарських округів із фельдшерськими пунктами та амбулаторний прийом хворих. Територія губернії була поділена на дільниці, в центрі яких відкрили лікарні з амбулаторіями, інфекційними відділеннями та кількома фельдшерським пунктами. Зазвичай лікарська дільниця розраховувалася на 10 тис. осіб, радіусом обслуговування до 17 верст (верста дорівнює 1,0668 км)»¹⁶. Протягом 1865–1880 рр. у Чернігівській губернії діяло 46 дільниць, у кожному повітовому містечку діяло по одній лікарні; на 1895 р. – 83 лікарські дільниці, які охоплювали 545 кв. верст, де мешкали 26710 чол.

1868 р. став для чернігівської медицини знаковим – розпочала підготовку помічників лікаря чоловіча фельдшерська школа з терміном навчання 3 роки. З 1870 р. школа розміщалася на садибі земської лікарні. У 1880 р. право навчання у фельдшерській школі надали і жінкам. У цьому ж році школа отримала статус вищої, на зразок урядових учбових закладів подібного типу, а у 1881 р. при ній було створено медичну бібліотеку.

Ситуація для місця змінилась на краще після реформування виборного управління Чернігова, яке згідно з Положенням 1870 р. отримало можливість вирішувати проблеми медичного обслуговування населення. Лікарня підпорядковувалася Чернігівській повітській управі і місто змогло орендувати у повітській земській лікарні певну кількість ліжок для

своєчасних заходів до припинення епідемічних і епізоотичних хвороб. До завдань Комітетів входило також поширення медичних і гігієнічних знань серед населення

¹⁵ Руденко Володимир. Як народжувалася чернігівська медицина. *Чернігів – подорож на сто років назад*. Чернігів: Центр гуманістичних технологій «АХАЛАР», С. 54.

¹⁶ Шара Л. Медичне обслуговування населення Чернігова (70 – 90-і роки XIX ст.). *Сіверянський літопис*. 2010. № 4-5. С. 171.

чернігівців. Першочергово гроші виділялись на лікування незаможних жителів, військовослужбовців, пожежників; обслуговування бідних міщан покривалося коштом міщанських управ; матеріально забезпечені жителі отримували медичну допомогу за власний рахунок¹⁷.

Для поліпшення медичного обслуговування мешканців міста у 1873 р. було введено посаду першого дільничного лікаря. У 1874 р. завершується зведення спеціальних будинків для душевнохворих, а з 1876 р. починає діяти стаціонарна система лікування. Крім того, у цьому ж році дума ініціювала організацію прийомного покою для надання діагностично-консультаційних послуг. Для цього було знайдено відповідне приміщення – дерев'яний будиночок на чотири кімнати, де містилося помешкання лікаря і проводився прийом хворих, придбано обладнання, медичні препарати, запрошено на роботу лікаря та фельдшера. Лікар безкоштовно допомагав малозабезпеченим чернігівцям, а заможні користувалися його послугами лише на платній основі. Слід вказати, що робота прийомного покою у Чернігові, на думку столичного чиновника – сенатора О. Половцова, не відповідала потребам населення, не витримувала порівняння щодо надання кваліфікованої медичної допомоги зі стаціонарними лікарнями¹⁸. Вважалося замало, що на потреби прийомного покою, у тому числі оплату роботи лікаря і фельдшера, виборні управління витрачали з міського бюджету в середньому по 1630 руб. Окрім того, близько 360 руб. виділялося на купівлю медичних препаратів для малозабезпечених жителів Чернігова. Органи самоврядування також утримували штатного міського лікаря, асигнуючи щорічно на оплату його роботи близько 200 руб.

Щоб стимулювати лікарську практику у 1890 р. Міністерство внутрішніх справ ухвалило рішення про державні дотації на збільшення оплати праці медиків. Чернігівський лікар став отримувати, крім грошей з

¹⁷ Там само. С. 172.

¹⁸ Там само. С. 173.

місцевого бюджету, ще 160 руб. державної допомоги. Поступово дотації та виплати зростали. Так, у 1897 р. платня становила 1200 руб.

У 70-х рр. XIX ст. у Чернігові активізується розповсюдження інфекційних захворювань. «У 1872 – 1873 рр. лютувала холера, 1879 р. – чума, 1887 – 1888 рр. – дизентерія, дифтерія, 1892 – 1893 рр. – знову холера, 1897 р. – черевний тиф. Жителі хворіли на малярію, лихоманку, кір, різноманітні венеричні інфекції <...> Найпоширенішими були захворювання, пов'язані з травним трактом, хвороби дихальних шляхів, кров'яні і зовнішніх покривів»¹⁹. Причинами такої активності захворювань дослідники переважно називають соціальний фактор, а саме – важкі матеріальні умови проживання мешканців міста. Свого часу управа створила санітарну комісію на чолі з лікарем Д. Лавриненком для ознайомлення з санітарно-гігієнічним станом будинків хворих та умовами їхнього життя. В результаті роботи комісія дійшла висновку, що основною причиною поширення інфекційного захворювання у сім'ях є важкі матеріальні умови, які не дозволяють підтримувати належну санітарію, нормально харчуватися, здійснювати своєчасне медичне обстеження, тобто механізм поширення інфекційних збудників значною мірою корелюється з рівнем життя людини. Другою причиною, яку виголосила комісія – це відсталість периферійної медицини, відсутність елементарних лікарських препаратів. Суттєво заважала боротьбі з інфекційними захворюваннями і забобонність населення, яке свято вірило у вищі сили, зверталось за допомогою до знахарів і народної медицини.

Вирішенням зазначених проблем, на думку гласних Чернігівської думи, була профілактична робота та імунізація населення. Перевагу надавали імунізації, тому міська влада дбала про своєчасне її проведення, забезпечення лікарів необхідною сиороваткою. Своєчасно проведені попереджувальні заходи дозволяли уникнути епідемії. Управа розробила й подала на затвердження думи проект заходів, спрямованих на покращання санітарних умов у Чернігові. За рахунок міського бюджету відкрили їдальні та чайні, де

¹⁹ Там само. С. 174

за символічну платню можна було купити чаю чи порцію гарячої страви. Якщо ж попереджувальна діяльність не допомагала поширенню інфекційних захворювань і вони набували епідеміологічного характеру, тоді вживалися необхідні заходи для їх локалізації та приборкання.

Наприкінці серпня 1876 р. чернігівське місцеве «Управление общества попечения о больных и раненых воинах» відправило у Сербію (йшла сербсько-чорногорсько-турецька війна) санітарний загін у складі двох лікарів, трьох фельдшерів та десяти службовців, які повинні були надавати допомогу пораненим у боях воїнам.

У 1871 р. було створене Чернігівське товариство лікарів, яке у 1888 р. налічувало 30 дійсних членів. Важливо зазначити, що з 1881 р. у Чернігові регулярно проходять з'їзди земських лікарів, на яких медпрацівники обмінюються досвідом та обговорюють фахові проблеми.

У 1887 р. у земській лікарні відбувається реорганізація – створюються окремі відділення: психіатричне, хірургічне, гінекологічне, терапевтичне, сифілітичне, венеричне, інфекційне та очне; зростає кількість ліжок та кількість медичного персоналу. На 1896 р. у місті працює 23 лікарів цивільного відомства та достатня кількість кваліфікованого середнього медичного персоналу. Слід вказати, що у цей період розширюється спектр медичних послуг, використовуються нові методи лікування, зокрема вакцинації, активізуються профілактичні заходи.

6 червня 1893 р. у Чернігові відкривається місцеве відділення Російського товариства Червоного хреста. 9 грудня організовано общину Сестер Милосердя Св. Феодосія Углицького – своєрідний учбовий заклад, який готував молодший медичний персонал для благодійних установ та військових шпиталів на випадок війни. Пізніше на базі общини відкрили лікарню в ім'я імператора Олександра Третього, розраховану на 30 пацієнтів. У травні 1896 р. розпочалося будівництво приміщення для її розміщення. Під час Першої Світової війни вихованки Общини пішли на фронт доглядати за пораненими у польових шпиталях.

Крім стаціонарного лікування, у земській лікарні та у міській «лечебнице для приходящих» здійснювалося і амбулаторне медичне обслуговування хворих. Воно існувало виключно на кошти місцевого самоврядування і підпорядковувалося міській владі. Прийом пацієнтів здійснювався щодня, крім четверга та великих свят. Медичний огляд та ліки надавалися безкоштовно.

Характерним для цього періоду було існування приватних лікарів: А. Є. Райз – лікувала внутрішні, жіночі та дитячі захворювання; І. І. Гуз – венеролог; Б. Крупіцька та Е. Шульгін – стоматологи; Г. Фейгін – фельдшер, який робив щеплення від віспи²⁰.

Для вирішення матеріальних питань медичного характеру у 1895 р. у місті створюється відділення лікарського товариства взаємодопомоги, у 1901 р. – Чернігівське товариство взаємодопомоги фельдшерів.

Таким чином, завдяки старанням земського і міського самоврядування було започатковано принцип системної організації медичного обслуговування населення. Виборне управління Чернігова, враховуючи фінансові можливості, оплачувало роботу міського лікаря, фельдшерів, лікування бідних чернігівців у земській лікарні, проводило профілактичну роботу, націлену на попередження різноманітних епідеміологічних захворювань, що в сукупності позитивно позначалося на рівні здорового мікроклімату в соціумі губернського міста²¹.

З початку ХХ ст. у Чернігові збільшується кількість медичних послуг: 1911 р. – починає діяти губернський земський діагностичний центр, який через рік був перетворений на Бактеріологічний інститут; 1914 р. – створюється відділ «Ліги по боротьбі з туберкульозом»; пізніше – курси медичних сестер воєнного часу.

²⁰ Руденко Володимир. Як народжувалася чернігівська медицина. *Чернігів – подорож на сто років назад*. Чернігів : Центр гуманістичних технологій «АХАЛАР», 2009. С. 55.

²¹ Шара Л. Медичне обслуговування населення Чернігова (70 – 90-і роки ХІХ ст.). *Сіверянський літопис*. 2010. № 4–5. С. 178.

Після Першої світової війни та подій, які відбувалися на теренах України розпочинається новий етап у розвитку медицини.

Аналізуючи розвиток медицини на Чернігівщині, слід зазначити, що до підготовки лікарів на теренах України вона також має відношення. Центрами підготовки лікарів стають госпітальні школи – фактично це перші вищі навчальні заклади. Госпіталі, при яких вони відкривалися, називались генеральними. У процесі організації перших шкіл виникли труднощі з наповненням учнів, до яких ставилися досить високі вимоги: достатній рівень загальної підготовки і знання латинської мови. Вихід було знайдено в комплектуванні шкіл слухачами духовних навчальних закладів. З середини XVIII ст. велику роль у цій справі починають відігравати Києво-Могилянська академія, колегіуми Чернігова, Харкова, Переяслава²².

Багато відомих лікарів та вчених мали безпосереднє відношення до Чернігівщини. Так, велику роботу з оздоровлення армії, з організації здорового побуту солдатів у мирний і воєнний час провадив штаб-лікар Ю. Т. Білопольський (1753 – невід.). Після закінчення Чернігівської колегії, навчався у Петербурзькій госпітальній школі. Головний лікар в армії О. В. Суворова, відав організацією заходів щодо охорони здоров'я солдатів. Пізніше Ю. Т. Білопольський працював під керівництвом Д. С. Самойловича у приморських госпіталях на Чорному морі.

Самойлович Данило Самійлович (справжнє прізвище Сущинський, 1744–1805) – український лікар, засновник епідеміології в Російській імперії, фундатор першого в Україні наукового медичного товариства; військовий лікар діючої армії в російсько-турецькій війні; понад 20 років працював головним лікарем Катеринославського намісництва; першим довів можливість протичумного щеплення; написав першу працю про сказ «Нинішній спосіб лікування з настановою як можна простому народу лікуватися від гризні скаженої собаки і від покусання змією».

²² Білоус В.І., Білоус В.В. Історія медицини і лікувального мистецтва. Чернівці : ІВЦ «Місто», 2019. 284 с.

Народився 22 грудня 1744 р. у с. Янівка (Іванівка) Чернігівської губернії; навчався у Чернігівському колегіумі.

Петро Андрійович Загорський (1764–1846) – засновник російської анатомічної школи, фізіолог, дійсний член Російської академії наук, заслужений професор Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії, член Медичної ради Міністерства внутрішніх справ, дійсний статський радник. Почесний член Віленського (1818), Санкт-Петербурзького фармацевтичного товариства (1819), та Харківського медичних товариств (1821), почесний член Санкт-Петербурзького товариства російських лікарів (1834). Народився відомий вчений-лікар у с-т Понорниці Новгород-Сіверське намісництво (Коропський р-н Чернігівської обл.), початкову освіту здобував у Чернігівському колегіумі.

Ілля Васильович Буяльський (1789–1866) – український і російський медик; уролог, анатом і хірург Російської імперії; професор петербурзької Медико-хірургічної академії (1821); викладач пластичної анатомії в Академії мистецтв у Петербурзі (1831); академік Академії мистецтв у Петербурзі (1842). Народився у с. Вороб'ївка, на Сіверщині у Чернігівській губернії. У 1796 р. Ілля поступив до Новгород-Сіверського повітового училища, пізніше закінчив філософські класи Чернігівської семінарії.

Данііл Михайлович Веланський (дійсне прізвище Кавунник, 1774-1847) – вчений-медик, філософ-ідеаліст, професор; викладав у Петербурзькій медико-хірургічній академії. Народився у м. Борзна Чернігівської губернії.

«Професія лікаря – це вчинок, вона потребує самоствердження, чистоти душі і чистоти думок», – писав А. П. Чехов. Чернігівщині є ким і чим пишатися у медичній галузі. Наше дослідження робить спробу прослідкувати роботу одного із значимих медичних закладів Чернігова – військового шпиталю та віддати належне роботі його працівників.

2.2 Передумови створення та функціонування військово-медичного закладу в м. Чернігові у період з 1933 р. до початку Другої світової війни 1941 р.²³

Військова медицина була важливим елементом у часи світових воєн і залишалася важливою медичною ланкою й у подальші роки. Суттєвою причиною створення на початку 30-х рр. ХХ ст. військового шпиталю у м. Чернігові була необхідність надання кваліфікованої медичної допомоги військовим частинам, розташованим у Чернігівській та Сумській областях. Військові частини направляли своїх пацієнтів до Київського військового шпиталю, створюючи значні незручності та перевантаження – відділення були переповнені, не вистачало місць для хворих.

Очільником шпиталю у Чернігові було призначено військового лікаря М. І. Мельникова, який з 1 лютого 1933 р., відповідно до розпорядження штабу Київського військового округу, розпочав створення лікарні на 100 ліжко-місць. У процесі вирішення організаційних питань виникли труднощі з приміщенням для розміщення військово-медичного закладу. Переглянувши усі будівлі міста з огляду їх можливостей щодо реалізації поставленої мети найбільш підходящим виявився будинок Чернігівського санаторію УКРКУРУПРА, у минулому – будинок і садиба губернатора по вул. Революційній. У січні 1919 р. тут розміщався штаб знаменитого героя Громадянської війни М. О. Щорса, а у післявоєнний період – спочатку обком КПУ, а згодом штаб військової частини Чернігівського гарнізону. У даний час – військово-музичний центр сухопутних військ збройних сил України (вул. Шевченко, 57). Отже, це приміщення за рішенням Раднаркому було передане шпиталю (Додаток А).

Територія санаторію на той час складалася з двоповерхової будівлі з підвалом, одноповерхового будинку та господарських приміщень: льоху,

²³ За матеріалами архіву Клубу військового госпіталю м. Чернігова: «Історія госпіталю 1933 – 1946 рр.» / Начальник госпіталю, полковник м/с у відставці М. І. Тарасенко.

льодовика, конюшні (стайні), складських приміщень. Згідно плану військово-медичний заклад повинен був відкрити три відділення: хірургічне, терапевтичне, шкірно-венерологічне та чотири кабінети: стоматологія, рентгенологія, фізіотерапія, лабораторія. До того ж, мали розгорнути 100 лікарняних ліжок: 30-ть терапевтичних, 25-ть хірургічних, 25-ть шкірно-венерологічних, 15-ть ЛОР, 5-ть з проблемами зору. Враховуючи нестачу приміщень, лікарні пізніше надали двоповерховий будинок по вул. Революції, 2 (вул. Гетьмана Полуботка, 68; нині будівля Чернігівського обласного військомату).

Садиба шпиталю включала лісопарк, довжиною близько одного кілометра, більшу частину якого у 1937 р. було вилучено для використання в якості міського саду та будівництва стадіону.

Одночасно з облаштуванням шпиталю відбувався ремонт приміщень, а також прибудовували до основного приміщення операційний блок. Роботи проходили досить швидко через те, що на відкриття лікарні було відведено обмаль часу.

Штат госпіталю складався із завідувача хірургічним відділенням А. А. Іванова, завідувача аптекою С. Е. Левченка, аптечного асистента О. В. Ніколаєнка, завідувача стоматологічним кабінетом Л. С. Лукашевкера, керівника господарською частиною І. Д. Ореховського, помічника керівника господарською частиною П. Д. Сочаво, політрука П. А. Маляренко, (посади воєнкома в штаті госпіталю не було). Одночасно почалося працевлаштування вільнонайманого складу трудового колективу. Керівника господарського підрозділу та завідувача аптекою направили до Харкова, щоб вони отримати і доставити санітарно-господарське та медичне майно з окружних аптечно-господарських складів.

8 березня 1933 р. був завершений ремонт медичних кабінетів для екстреного обслуговування. На той час надійшло медичне обладнання та санітарно-господарський інвентар, які не задовольняли усі потреби, але їх було цілком достатньо на перший час. Крім того, шпиталь отримав виділений

державний транспорт: 5 коней, 2 візки для їзди, 1 санітарну машину, 1 вантажну машину. Організаційний період створення лікувального закладу значною мірою закінчився 8 березня 1933 р.

Отже, можна зробити наступні висновки: передумовами відкриття госпіталю були переповнені відділення Київського військового шпиталю хворими з різних областей території України; 1 лютого 1933 р. з великими труднощами розпочалося облаштування Чернігівського військового шпиталю; велику роль у формуванні відділень відіграв керівник Чернігівського військово-медичного шпиталю військовий лікар Микола Іванович Мельников; 9 березня 1933 р. шпиталь розпочав свою медично-лікувальну роботу – прийняв перших пацієнтів. Цю дату вважають Днем народження шпиталю.

Двоповерховий медичний заклад мав наступне за призначенням планування приміщень:

перший поверх – приймальне відділення з санпропускником; кабінет фізіотерапії; їдальню для пацієнтів; стоматологічний кабінет; рентгенкабінет; шкірно-венерологічне відділення;

другий поверх – кімната чергового лікаря; хірургічне відділення, де розміщали додатково хворих на вухо, горло, ніс та зір; терапевтичне відділення;

територія підвалу – харчоблок; склади.

18 березня в лікарні відбулося перше зібрання гарнізонної військово-лікарської комісії. Керівником гарнізонної та санітарно-курортної комісії було призначено начальника шпиталю М. І. Мельникова.

Як зазначалося раніше, шпиталю надали додаткову двоповерхову будівлю по вул. Револуційній, в якій було відкрито гарнізонну поліклініку. Вона не тільки надавала допомогу військовим, але й обслуговувала їхні родини. При поліклініці була створена госпрозрахункова стоматологічна лабораторія.

Спочатку діяльності лікарняного закладу від штабу УВО надійшло розпорядження створити підсобне господарство. Землю для реалізації цього завдання було виділено в с. Янівка (суч. Іванівка). 30 березня 1933 р. підсобне господарство розпочало готуватися до весняних польових робіт. Того ж року продукція підсобного господарства почала надходити безпосередньо у військово-медичний заклад та до їдальні вільнонайманого штату шпиталю. На початку Другої світової війни господарство було передане Чернігівському відділенню військторгу.

Перша перевірка роботи військового шпиталю відбулася з 3 по 6 вересня 1933 р. Військово-слідчим управлінням УВО, яке представляв помічник начальника ВСУ УВО Є. С. Андрієвський. Після закінчення перевірки (6 вересня) було складено Акт, де зазначалося:

- медична та лікувально-профілактична робота у шпиталі організовані задовільно;

- робота громадських організацій, військово-масова робота серед вільнонайманих працівників, тренування з стрільби та марксистсько-ленінське навчання керівництва шпиталю організовані незадовільно.

У 1933 р. Управління військового округу (УВО) організувало конкурс під назвою «Огляд шпиталів УВО». У змаганнях взяв участь і Чернігівський військовий шпиталь. Була проведена велика організаційна робота по впровадженню методів соціалістичного змагання та ударництва у праці. Весь персонал шпиталю взяв на себе соціалістичні зобов'язання, було укладено соціалістичні угоди між різними відділеннями та призначено перехідні премії переможцям соціалістичних змагань. Згідно Наказу РВР СРСР № 94 по РСЧА було проведено огляд-конкурс художньої самодіяльності та фізичної підготовки.

У короткі терміни були створені гуртки з художньої самодіяльності та стрільбі, до яких залучалися не тільки співробітники шпиталю, а й члени їх родин. Керманичем художньою самодіяльністю та фізкультурною роботою

по шпиталю призначили завідувача шкіро-венерологічним відділенням Й. Є. Буртковський

Вивчення роботи Чернігівського шпиталю у рамках конкурсу проходило з вересня по жовтень 1933 р. «бригадою» Київського військового шпиталю. Підбиття підсумків соціалістичного змагання та нагородження переможців приурочили до 16-ти річниці Жовтневої революції. 7 листопада 1933 р. нагороду отримало терапевтичне відділення.

Слід вказати, що перевірки військово-медичного шпиталю відбувалися регулярно: 19 березня 1934 р. відвідав заклад начальник ВСУ РСЧА А. П. Шапіро; 22 квітня 1934 р. роботу гарнізонної та шпитальної військово-лікарської комісії перевірів голова Центральної лікарської комісії РСЧА Легінів; 5 квітня 1934 р. роботу госпіталю знову перевірів помічник начальника ВСУ УВО Є. С. Андрієвський. Цього разу перевіряючий відмітив усунення недоліків, попередньо виявлених.

З метою надання професійної допомоги шпиталь неодноразово відвідували знані лікарі-колеги. Так, 17 червня 1934 р. військово-медичний заклад зустрічав головного хірурга УВО професора І. Н. Іщенко, 16 липня 1934 р. – головного окружного бактеріолога Янкелевича та ін.

Військо-медичний заклад Чернігова продовжував розширювати напрями своєї діяльності. У 1935 р. при шпиталі створили військовий санаторій на 50 місць. Начальником санаторію призначили начальника шпиталю – М. І. Мельникова. Путівки до санаторію терміном на 30-ть днів розподіляли серед військових частин. Лікувально-профілактичні процедури відпочиваючі санаторію отримували безпосередньо у шпиталі та Інституті фізичних методів лікування імені Воровського²⁴ (Додаток Б). Враховуючи завантаження і відповідальність керівництва Чернігівським гарнізоном, для

²⁴ Інституту фізичних методів лікування імені Воровського відкрито у 1920 р. по вул. Шосейній (суч. Проспект Миру, 36; Поліклініка Чернігівської міської лікарні №1). Організатор і керівник – місцевий лікар Р. Караєв. З 1931 р. по 26.01.1935 перепрофільований у Всеукраїнський курорт. З червня 1935 р. відновив роботу: стаціонар функціонував тільки для партійних працівників, а амбулаторія – для усіх місцян.

них при санаторії працював нічний профілакторій. При санаторії була човнова станція.

Отже, санаторій активно користувався попитом, тому кількість місць не задовольняла бажаючих. Керівництво КВО на початку 1936 р. ухвалило рішення про будівництво на території парку санаторію ще однієї будівлі. Було затверджено проект двоповерхової будівлі, яка збільшувала кількість відпочиваючих до 150 чоловік. Будівництво закінчили у 1939 р. Санаторій отримав назву – «Санаторій Київського військового округу при Чернігівському військовому шпиталі». Проте, з певних причин нове приміщення не віддали санаторію, а розмістили там медсанбат 187-ї стрілецької дивізії. Функціонував санаторій до 22 червня 1941 р. З початком війни у його приміщенні було організовано курси санітарних інструкторів та дезінфекторів при Чернігівському військовому шпиталі.

У 1935 р. з травня по серпень шпиталь організував роботу табірному відділення для обслуговування військових частин Красненського табзбору. З цією метою було зведено літнього типу будівлю з палатами на 50-т ліжко-місць, стоматологічним кабінетом та лабораторією. Керувати новим відділенням призначили начальника медичної частини шпиталю Х. Д. Косія (Додаток В). Медичний та адміністративно-господарський персонал був запрошений з числа приписного складу. При табірному відділенні було створено гарнізонну лікарську комісію, членами якої були лікарі військових частин. Один раз на місяць у табірному відділенні проводили лікарську конференцію з поточних питань, у якій приймали участь лікарі військових частин табірному збору.

У травні 1936 р. у штатному розкладі шпиталю відбулися зміни – до штату додано посаду воєнкому²⁵, очолити яку прислали батальйонного комісара Петра Павловича Демакова.

²⁵ На підставі існуючого штатного розкладу від 04.03.1934 р. № 27/301 – III (матеріали з архіву Клубу військового госпіталю м. Чернігова)

Варто відмітити, що Чернігівський шпиталь завжди йшов «у ногу» з часом. У кінці літа 1935 р. на Донбасі було започатковано стаханівський рух – масовий робітничий рух за підвищення продуктивності праці, досягнення високих виробничих показників. На кінець року колектив шпиталю приєднався до «нових звершень у державі» і намітив план дій у цьому напрямку: поліпшення роботи відділень; підвищення кваліфікаційного рівня медперсоналу; освоєння нової медтехніки; посилення роботи у напрямку раціоналізації та винахідництва; застосування стаханівських методів роботи тощо. Традиційним у шпиталі стало проведення «стаханівських п'ятиднівок», коли особовий склад демонстрував високі показники роботи.

Перші підсумки результатів стаханівського руху було підведено до свята 18-ї річниці Червоної Армії (1936), у яких відмітили належний рівень роботи персоналу шпиталю, підвищення їхньої «медграмотності». Крім цього, на урочистих зборах колективу шпиталю з вказаної нагоди, відмітили й активне залучення хворих до здачі норм ГПО I ступеня, вручили сертифікати та значки ГПО (у подальшому посвідчення та значки хворі отримували при виписці).

Слід приділити увагу й регулярній роботі керівництва шпиталю щодо різнопланового навчання усього штату працівників. Враховуючи тогочасну комуністичну ідеологію у державі, систематично проводилися марксистсько-ленінські уроки (семінари) для керівництва, військово-медичного та вільнонайманого складу. Велика робота велась у напрямку підвищення професійного рівня медпрацівників. Як вказано у звітній документації, кожного місяця у шпиталі проходили медичні конференції за участю лікарів гарнізону. Крім цього, медперсонал відвідував медичні різного роду навчально-наукові форуми, які проходили по усій Україні, СРСР. У архівних документах шпиталю згадуються конференції у Києві (1934), Одесі (1934), Харкові (1936) та ін.; фахові з'їзди: у Одесі – хірургів (1936), у Москві – венерологів (1937) тощо.

Займалися фахівці шпиталю й науково-дослідною роботою. Так, напрацьований матеріал ординатора терапевтичного відділення капітана м/с С. І. Соркисси був опублікований у 1946 р. у Збірці наукових праць КВО: «Гемотрансфузії при аліментарній дистрофії», «Випадок парамієлобластического лейкоза», «Порівняльна оцінка деяких властивостей полівацїни».

Шпиталь брав активну участь у підготовці кадрів медпрацівників. У 1933–1934 рр. на базі шпиталю готували медичних сестер. У 1938–1939 рр. при шпиталі діяли курси санінструкторів. З перших днів Другої світової війни було організовано курси санінструкторів і дезінфекторів.

У 20-у річницю Червоної Армії 23 лютого 1938 р. урочисто нагородили медалями «XX років РККА» начальника шпиталю М. І. Мельникова, помічника начальника Х. Д. Косія, військового комісара П. П. Демакова, начальника аптеки С. Е. Левченка.

Навесні 1938 р. на посаду начальника шпиталю призначили військового лікаря Плякова. Проте уже влітку 1939 р. його змінив воєнний лікар Гарбузов, який очолював шпиталь до кінця 1940 р. На початку 1941 р. керманічем Чернігівського військового шпиталю призначили Т. В. Сухоніса, а військового П. П. Демакова змінив М. І. Єжов. Вони швидко влилися в колектив, докладали багато зусиль і енергії для підняття рівня лікувальної роботи.

Аналізуючи зазначене вище можна дійти висновку, що військово-медичний заклад у період 1933–1941 рр. працював на належному рівні. Окрім своїх безпосередніх обов'язків, колектив організував навчання медпрацівників, регулярно займався підвищенням своєї фахової кваліфікації, приймав участь у громадських заходах області, держави взагалі, займався науково-дослідною роботою. Шпиталь постійно працював над розширенням своїх функцій і напрямків діяльності. Це і створення гарнізонної поліклініки, санаторію, табірної відділення та ін. Офіцери, лікарі, медсестри, санітарки –

весь штат працівників Чернігівського військового шпиталю налагодили свою роботу таким чином, що заклад став одним з кращих у державі.

РОЗДІЛ 3

ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ШПИТАЛЮ У 1941–1991 РОКИ

3.1 Військовий шпиталь у Другій світовій війні^{26,27}

22 червня 1941 рік – дата, яка стала страшною трагедією для багатьох країн світу, обернулася на біль і відчай, скривдила не одну мрію, понівечила не одну долю, обірвала не одне життя...

З початком Другої світової війни у персонала військового шпиталю розпочалася своя «битва» з не менш небезпечним ворогом – смертю. Відвоювати у неї життя кожного пораненого, кожного хворого для них означало – перемогти бій. З 22 червня 1941 р. протягом 14 днів шпиталь займався формування приписних частин. Для шпиталю звільнили будівлю дачі Облвиконкому (нині Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН, вул. Шевченка, 97) (Додаток Д). У результаті фактично з перших днів шпиталі розгорнув 250 ліжок для поранених та хворих, а в будівлі санаторію організовували курси для санітарних інструкторів та дезинфекторів.

Першого пораненого шпиталь прийняв з військового аеродрому під вечір 22 червня, а з наступного дня – це відбувалося регулярно і у великій кількості. Лікарі-хірурги надавали їм першу допомогу і готували до евакуації у тиліві шпиталі. За перші місяці бойових дій до госпіталю надійшло понад 2-х тисяч поранених²⁸.

Нальоти авіації на Чернігів розпочалися майже з перших днів війни і поступово посилювалася. На початку липня 1941 р. ропочалася евакуація людей, промислових підприємств, культурних цінностей. 20 серпня

²⁶ За матеріалами архіву Клубу військового шпиталю м. Чернігова: «Історія госпіталю 1933 – 1946 рр.» / Начальник госпіталю, полковник м/с у відставці М. І. Тарасенко; Історична довідка Чернігівського військового госпіталю / Начальник 407 військового госпіталю заслужений лікар України, кандидат медичних наук, полковник медичної служби О. П. Слесаренко

²⁷ ДАЧО. Фонд Р – 1532. Оп. №1. Ед. хр. № 27. Арк 5.

²⁸ За матеріалами архіву Клубу військового шпиталю м. Чернігова: Історична довідка до 70-тиріччя від дня створення. С. 5.

військовий шпиталь також отримав наказ готуватися до евакуації. 22 серпня надійшло розпорядження начальника ЕП 26 розпочати евакуацію власними силами до м. Суми. Жінкам, дітям та людям похилого віку виділили один залізничний вагон. Після евакуації усіх поранених з шпиталю, колектив працівників біля п'ятої вечора вирушив пішим ходом по маршруту Чернігів – Куликівка – Борзна – Батурин – Конотоп – Суми. Для особистих речей та харчів виділили два вози. У Чернігові тимчасово для організації вивезення майна шпиталю залишилися начальник закладу, начальник частини матеріального забезпечення, начальник обозно-речової служби та 10 чоловік рядового складу. Перевезення майна до Сум тривало до 4 вересня. Частина його була знищена під час німецького бомбардування. У Сумах керівництво шпиталю отримало розпорядження надати допомогу в евакуації усіх жінок, що мають дітей та людей похилого віку у тил ешелонем, який слідував до м. Уфи.

За спогадами начальника Чернігівського шпиталю № 1949 Афанасія Івановича Білого у статті «Будеш жити, солдат!»²⁹ розповідається, що «поранені надходили з передової у тяжкому стані, доставлялись поїздами, на попутньому транспорті». Медпрацівники у таких умовах ніколи не працювали, проте у усіма силами намагалися врятувати постраждалих.

Невеликий термін, близько двох місяців – з 5 вересня до листопада, шпиталь дислокувався спочатку у м. Пролетарськ Ворошиловградської області (сучас. вкл. до м. Лисичанськ (1965), Луганська обл.), потім переїхав до м. Первомайськ, тієї ж області. Увесь цей час лікувальний заклад приймав поранених, хворих, пристосовуючись до непростих умов роботи.

У листопаді 1941 р. шпиталь отримав наказ направлятись до м. Барнаула Алтайського краю, проте на ст. Омськ для керівництва шпиталем надійшло нове розпорядження – слідувати у м. Тюмень Омської області. Прибувши до призначеного місця дислокації, шпиталь увійшов до

²⁹ ДАЧО. Фонд Р – 1532. Оп. №1. Ед. хр. № 27. Арк 5. Два документа: 1) Текст виступлення А. И. Белого на зустріч ветеранов фронтового госпиталю № 1949 Северо-Западного фронта. Арк Стаття А. И. Белого и П. Кияна об истории этого госпиталя, сформированного в 1941 г. в гор. Чернигове из медработников области.

підпорядкування РЕП 91 м. Свердловськ (сучас. Довжанськ) і став головним і сортувальним закладом, з 10-ти дислокованих у місті, Тюменського гарнізону. Шпиталь розгорнувся на 700 ліжко-місць та додатково відкрив для військових частин гарнізонне відділення на 200 місць хірургічного, терапевтичного, шкірно-венерологічного та інфекційного напрямків лікування.

У лютому 1942 р. було призначено нового керівника шпиталем – лікаря М. Г. Мадієвського, а на початку 1943 р. військовим комісаром призначили майора Достовалого.

Після звільнення Чернігова від німецьких окупантів шпиталь повернувся у місто і з січня 1944 р. став працювати як евакошпиталь³⁰ на 400 ліжок. Майже половина місць була призначена для обслуговування Чернігівського гарнізону. У шпиталі працювали наступні відділення – хірургічне, терапевтичне, шкіро-венерологічне та, як його називали, відділення для жінок, де лікували поранених, з гінекологічними захворюваннями та ін. Начальником шпиталю призначили військового лікаря М. І. Яковенка, а військовим комісаром Н. А. Нікітіна.

Командування КВО для розміщення шпиталю віддало житлові будинки офіцерського складу по вул. Шевченка – Леніна, 130 (сучас. проспект Миру, 130) Вони потребували певного ремонту та підготовки для прийому поранених (Додаток Е). З січня 1944 р. евакошпиталь розпочав роботу. До травня 1945 р. він прийняв близько 7-ми тисяч поранених з 1-го Українського та Білоруського фронтів.

Отже, з листопада 1941 р. по жовтень 1943 р. шпиталь вилікував понад 80 тис. військовослужбовців. Після повернення у Чернігів і до весни 1945 р. медичний персонал стояв на сторожі здоров'я фронтовиків та боровся за життя поранених з 1-го Українського та Білоруського фронтів. У цілому ж, за роки Другої світової війни медики у погонах врятували понад 100 тис.

³⁰ Евакошпиталь – шпиталь воєнного часу, у якому надають медичну допомогу, лікують поранених та хворих: не має власних транспортних засобів для масової евакуації, використовується в складі шпитальних баз.

захисників Батьківщини, можна впевнено констатувати – вони впоралися з головним завданням – лікування хворих і поранених військових, які воювали на фронтах. Багато військових повністю відновили своє здоров'я і повернулися на фронт, в армію³¹.

3.2 Відновлення роботи шпиталю у післявоєнний період. Нові завдання та цілі лікувального закладу³²

У роки Другої світової війни часів нацистської окупації Чернігів був звільнений у результаті вдалої Чернігівсько-Прип'ятської операції, яка розпочалася 26 серпня. Радянські війська прорвали німецьку оборону і в ніч на 9 вересня форсували Десну. До 14 вересня було звільнено понад 100 населених пунктів.

Визволення Чернігова відбулося 21 вересня, на свято Різдва Пресвятої Богородиці. За два роки окупації німецькими каральними органами із залученням української допоміжної поліції та військової комендатури в нашому місті було страчено у різний спосіб 52425 осіб, включаючи військових та цивільних осіб (перед війною в Чернігові мешкало близько 70 тис. осіб)³³.

У після воєнний період військово-медичний заклад було реформовано з евакошпиталю у Чернігівський військовий шпиталь Київського військового округу на 200 ліжок. У 1946 р. госпіталь очільником шпиталю призначили підполковника медичної служби М. С. Федюніна. Розміщуватися шпиталь продовжував у колишніх будинках офіцерів, які зайняв після повернення з евакуації у кінці 1943 р. по вулиці Шевченка-Леніна, буд 130.

³¹ Матеріали з архіву клубу військового шпиталю: Історична довідка Чернігівського військового госпіталю / Начальник 407 військового госпіталю заслужений лікар України, кандидат медичних наук, полковник медичної служби О. П. Слесаренко

³² За матеріалами архіву Клубу військового шпиталю м. Чернігова: «Історія госпіталю 1933 – 1946 рр.» / Начальник госпіталю, полковник м/с у відставці М. І. Тарасенко; Історія госпіталю 1947 – 1959 рр./ Начальник госпіталю, полковник м/с у відставці М. І. Тарасенко.

³³ Лада Седнівець. Незабутній вересень 1943-го: Чернігів визволений, а ворог знищений [історія]. *Чернігівські відомості*. 2014. 17 вересня № 38 (1226), С. 16.

Слід вказати, що відведені приміщення для розгортання медичних відділень, лікувально-діагностичних кабінетів та медслужб були вкрай непристосованими. Особливо великі труднощі були з організацією хірургічного блоку, розміщенням інфекційних хворих, туберкульозного відділення та рентгенкабінету. Не вистачало приміщень, тому інфекційних хворих розміщували в одному відсіку з туберкульозними, в окремих палатах з окремими входами-виходами. Дуже не зручним і замалим був рентгенівський кабінет, в якому з великими труднощами розмістили відповідний апарат. Хворі, яким прописали рентгенобстеження, ютилися в невеличкому коридорі, де поміщалося усього 4–5 стільців. За кожним відділенням були закріплені свої лікарі, медичні сестри та санітарки.

Командування КВО постійно слідкувало за покращенням умов роботи і проходженням лікування пацієнтами у шпиталі, підбиралися нові керівники для налагодження належного рівня функціонування закладу. У 1947 р. начальником шпиталю призначили полковника медичної служби І. М. Путиліна. Згодом, у 1948 р., посаду начальника медичної частини обійняв підполковник медичної служби М. І. Тарасенко, посаду заступника політичної частині – підполковник Г. І. Халтаєв. З новими призначеннями відбулися покращання в організації лікувального процесу, створенні умов праці та утримання хворих.

Колектив шпиталю, очолюваний І. М. Путиліним, його найближчі помічники – заступники по медичній частині підполковник м/с М. І. Тарасенко, підполковник м/с В. К. Красуцький, заступники по політичній частині підполковник І. Т. Яловко, підполковник Г. І. Халтаєв, підполковник І. Т. Яковлєв (Додаток З), підполковником В. А. Кузьмін (Додаток И) попри важкі післявоєнні умови зуміли подолати труднощі та налагодити роботу. Велику допомогу командуванню шпиталем надавали секретарі партійних бюро: підполковник м/с А. І. Білий, підполковник м/с Смирнов, майор м/с Н. Б. Котиковський, капітан м/с Хоменко та ін.,

очільники партійної організації, заступники по політичній частині – Н. Т. Яловко, І. Т. Яковлєв, В. А. Кузьмін.

Важливо відмітити, що з кожним роком сфера діяльності шпиталю розширювалася. Так, з 1947 р. його командування розпочинає проведення оздоровчої роботи серед дітей військовослужбовців, вільнонайманих та різного роду працівників радянської армії. У районі с. Старий Білоус на базі середньої школи в живописній місцевості організовували піонерський табір на 100 місць.

У барачному приміщенні після зробленого капітального ремонту і переобладнання був відкритий дитячий садок на 25 місць, з розширенням у подальшому – на 100 місць. Створили дитячого майданчика, на якому встановили сходи, гойдалки, пісочниці, казкові будиночки та ін. Допомогу у реалізації нового напрямку діяльності шпиталю надав медичний відділ КВО.

Важливим нововведенням у плані безпосереднього наближення кваліфікованої медичної допомоги військам, починаючи з 1951 р., у період травень–жовтень місяці шпиталь розпочав розгортати табірне відділення з необхідними напрямками огляду та лікування висококваліфікованими фахівцями. На спеціально обладнаному майданчику ставили намети для інфекційних хворих, операційна з перев'язувальною, «стаціонар». Для хворих, що потребують рентгенологічного обстеження, був виділений лікар-рентгенолог з пересувним рентгенівським апаратом. Очолював табірне відділення підполковник м/с Е. І. Смирнов, хірургами працювали підполковник м/с Д. І. Шарапов та капітан м/с Туркадзе, терапевтами – майор м/с Погодин та майор м/с Солодилина, операційними сестрами – Дорошенко та Максименко. Серед іншого обслуговуючого персоналу виділялися – санітарки, сестри-господарки, діловод господарської частини, водій з вантажною автомашиною, комірник.

Окрім основної роботи в табірному відділенні спеціалісти проводили консультативні прийоми хворих, бесіди, читали лекції. Спільно з лікарями

військових частин практикувалося часткове диспансерне обстеження офіцерського складу. Велика увага приділялася профілактичним заходам.

У 1952 р. знову відбулись зміни у керівному штаті лікувального закладу – посаду начальника шпиталю отримав підполковник м/с М. І. Тарасенко (Додаток Ж). Розпочинається велика робота у напрямку підвищення кваліфікації середнього медичного персоналу. Крім проходження теоретичної підготовки, практикувалось їх індивідуальне закріплення за діагностичними та різного напрямку лікувальними відділеннями. Таким шляхом підготували належного рівня клінічних лаборантів, рентгентехніків, дієтсестер, операційних, маніпуляційних та старших медсестер.

Розпочинаючи з 50-х рр. велика увага приділяється науково-дослідній роботі у галузі медицини. Колектив шпиталю щорічно брав участь в окружних конференціях з раціоналізації і винахідництва, був неодноразово нагороджений грамотами, дослідники-раціоналізатори отримували грошові премії і авторські свідоцтва. За період 1956–1957 рр. лікарі шпиталю та гарнізону провели 10-ть науково-практичних конференцій. Головними проблемами, які презентували фахівці-медики – це найбільш актуальні питання теоретичної і практичної медицини сьогодення, розбирали випадки нефаховості при наданні медичної допомоги у військових частинах тощо.

Узагальнення досвіду роботи для керівництва шпиталем у 50-х рр. стало одним з головних науково-дослідних напрямів. З цією метою було створено наукове бюро, яке безпосередньо підпорядковувалося очільнику шпиталю. Науковим бюро було випущено дві збірки праць, присвячених зрушенням у медицині взагалі, зокрема, військовій. Всього в 2-х збірках було надруковано 27 статей. Одна з них вийшла до 40-річниці Великої Жовтневої Соціалістичної революції, в якій було надруковано 11 робіт³⁴.

Автори статей: М. Г. Шульман, М. Л. Єлькін, Ц. Д. Любарська – «Діагностика, лікування і помилки, що допускаються при гострих

³⁴ За матеріалами архіву Клубу Чернігівського військового шпиталю: Історія госпіталю 1947 – 1959 рр. / Начальник госпіталю, полковник м/с у відставці М. І. Тарасенко. С. 3.

захворюваннях черевної порожнини» (за матеріалами хірургічного відділення шпиталю за період 1946–1959 рр., за цей період з приводу гострих захворювань черевної порожнини було зроблено 406 операцій); М. Г. Шульман (Додаток К) – «До питання про помилки при внутрішньокістковому остеосинтезі»; Л. Н. Вайсман, А. Г. Гончаров – «Практичне значення контрастної рентгенографії в діагностиці гаймориту»; Н. Б. Котіковській – «До питання про спостереженнях при стертих формах гострої дизентерії і харчовій інтоксикації»; С. П. Беляєв – «Випадки повторного агранулецитоза, що закінчилися одужанням»; В. І. Чінченко – «Модифікація методики контрольного визначення гостроти зору при односторонньому пониженні зору»; Н. Б. Котіковській – «Про бактеріоносійство збудника дизентерії здоровими людьми»; Л. Н. Вайсман – «Пристосування для прицільних знімків легенів»; В. І. Чінченко – «Вплив протигазу на функції органів зору»; А. Г. Гончарів – «Підшкірна емфізема надключичної ямки після тонзилектомії»; Г. Б. Ландер – «До питання про правильне найменування і виготовлення мазі Вишневського».

У періодичному медичному друці було опубліковано – 9 статей. Автори: М. Г. Шульман – «Боротьба з болем в хірургічній практиці»; Н. І. Тарасенко, Н. Б. Котіковській – «Досвід госпіталю в організації лікувально-профілактичній допомозі у військових частинах»; М. Г. Шульман – «Досвід організації і роботи пункту перелівання крові в гарнізонному госпіталі»; М. Л. Єлькін, Є. Н. Котман – «Про лямбліоз червоподібного відростка»; М. Г. Шульман, М. Л. Єлькін – «До питання про діагностику і лікування гангрени товстого кишкового на ґрунті тромбозу посудин брижі»; Л. Н. Вайсман – «Рентгенологічні дослідження при дуоденальному зондуванні»; М. Г. Шульман – «Ізольований підшкірний розрив шлунку»; Л. Н. Вайсман – «Про рентгендіагностику виразкової хвороби»; «Пристосування для сирійних прицільних знімків легенів».

Велике значення у напрямку підвищення знань військових лікарів мало проходження лікувальної практики і чергування по шпиталю. Про

покращення показників з цього питання є статистика про збіги установлених діагнозів при прийомі хворих та його підтвердження у відділенні, куди хворого направили на лікування. У 1954 р. збіг діагнозів складав 61%, то в 1957 р. – 76%.

Практика виїзду лікарів у військові частини і лазарети приносила свою користь не тільки як виявлення та профілактика захворювань, а й у плані підвищення кваліфікації фахівців. Для цього на кінець кожного місяця складався графік, який затверджував начальник шпиталю. Проте, мали місце й термінові, позапланові виїзди, під час яких не дотримувалися графіку. Це, як правило, потреба лікарів-фахівців для консультації важко хворих, не транспортабельних у гарнізонах. Інколи такі виїзди потребували хірургічного втручання. Згідно записів архіву шпиталю, до таких виїздів найчастіше залучалися начальник хірургічного відділення підполковник м/с М. Г. Шульман, начальник терапевтичного відділення підполковник м/с С. П. Беляєв., начальник неврологічного відділення підполковник м/с А. І. Білий та ін. У 1954–1957 рр. було здійснено 158 виїздів³⁵.

Наприкінці 50-х рр. М. І. Тарасенко підняв питання щодо нового приміщення шпиталю. У 1959 р. його дослухалися і маршал В. І. Чуйков, командувач Київського військового округу, отримав дозвіл на зведення багатопрофільного військового лікувального закладу на руїнах колишньої духовної семінарії, що знаходиться в садибі XVII ст. чернігівського полковника Павла Леонтійовича Полуботка, що за річкою Стрижень³⁶, за адресою вул. Свердлова № 40. З південного боку головного корпусу, по межі ділянки розташована церква Михайла і Федора. Проте, 11 липня 1959 р. підполковника м/с було направлено в південну групу Радянських військ в Угорщині. На посаду очільника шпиталю 10 серпня 1959 р. призначили полковника м/с Григорія Михайловича Голуба, начальником медичної частини став підполковник м/с В. К. Красуцький; 15 серпня 1959 р. майора

³⁵ Там само. С. 8.

³⁶ В. Леус Чернігів. «Погляд через століття». 2-е вид., доп і перероб. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2008. 116–117 с.

м/с І. М. Подвезька призначили старшим ординатором хірургічного відділення. Трохи раніше, 11 квітня 1959 р. капітан м/с Котляр став начальником складів медичного майна.

Робота по удосконаленню умов праці та обслуговуванню пацієнтів продовжувалась. Велику допомогу шпиталю у цьому напрямку надавали головні фахівці військово-медичного відділу КВО: генерал-майор м/с професор І. Н. Іщенко, кандидати медичних наук полковник м/с Г. І. Бурчинський, Б. А. Дмитрієв; фахівці КОВГ 408: полковник м/с Д. Н. Тихоміров, М. М. Якубовський, Б. Л. Певзнер, Францезов, Бобрів, Размаївський, Островський, які не лише інспектували, а й навчали лікарський склад шляхом розбору складних випадків протікання хвороби, проведенням індивідуальних бесід-консультацій, читанням лекцій, організацією тематичних конференцій.

Як зазначено в «Історія госпіталя 1947–1959 рр.», окружні науково-практичні конференції добре позначалися на поліпшенні лікувальної роботи шпиталю, де останнім часом частіше зустрічалися складні випадки кишкової непрохідності, перфоративні виразки шлунку, шлункова кровотеча, травматизм тощо.

Слід зауважити, що військові лікарі продовжували удосконалювати як методи лікування, так і засоби, які цьому сприяли. Так, наприклад багато цінних пропозицій було внесено начальником стоматологічного відділення лікарем-стоматологом В. Є. Тімофєєвим та зубним техніком Пергаменщиком щодо переобладнання стоматологічного кабінету, зубопротезної лабораторії.

Такі раціоналізаторські винаходи допомагали й покращити умови перебування та обслуговування пацієнтів у шпиталі. Питання встановлення душових кабінок, опального котла у приймальному відділенні вирішили місцеві інженер-капітан Белов та слюсар-водопостачальник Сухацький. У інфекційному, терапевтичному та шкірно-венерологічному відділеннях вони обладнали душові, що дало можливість поліпшити якість санітарної обробки.

В «Істрії госпіталю 1947–1959 рр.» виголошені прізвища та відмічено вагомий внесок лікарів-раціоналізаторів у справу покращення методів і умов лікування. Так, М. Л. Єлькін – Транспортна шина для функціонального лікування переломів ключиці»; Г. Б. Ландер – «Польовий аптечний асистенський стіл», «Сифон для перекачування рідини», «Рефлектор для здорового контролю чистоти розчинів», «Апарат для миття аптечного посуду», «Точильний верстат для мед. інструментів», «Ланолино-парафінова основа для очних мазей» (прийнято фармакологічним комітетом); Г. Б. Ландер, Л. Н. Вайсман «Установка для приготування активованого розчину хлораміну»; Л. Н. Вайсман – «Оберігання передпліччя у рентгенологів від іонізуючого випромінювання і механічного роздратування»; Л. В. Яневський – «Шафа для мазей»; П. Ф. Большаков – «Універсальна голка пункції»; М. Г. Шульман – «Сконструйована і встановлена бактеріоцидна лампа в операційній»; Ц. Д. Любарська, Н. М. Войтішенко – «Система – блок для розробки суглобів кінцівок», «Педаля для виміру опорної функції ніжних кінцівок».

У 1959 р., враховуючи відповідні ідеологічні настрої очільників держави, у всіх лікувальних закладах розпочалися соціалістичні змагання до 42-ї річниці Великої Жовтневої Соціалістичної революції. За результатами перевірки комісія ВМО КВО оцінила роботу особового складу шпиталю на «добре». У висновках інспекція зазначили, що заклад спроможний вирішувати завдання надання кваліфікованої медичної допомоги у повному обсязі, має достатній досвід роботи в польових умовах, має належний рівень військової та трудової дисципліни, а також налагоджену партійно-політичну роботу³⁷. У цей же період велика частина молодшого і обслуговуючого персоналу здали норми ГПО.

Перед лікарнею ставилася копітка, цілеспрямована робота по вихованню особового складу у дусі відданості Комуністичної партії,

³⁷ За матеріалами архіву Клубу Чернігівського військового шпиталю: Історія госпіталю 1959–1969 рр. / командир військової частини полковник м/с Вітовцев; заст. командира по політчасті підполковник Кулаєв; заст. командира з медичної частини полковник м/с Большун., С. 1.

Радянського уряду, підвищенню військової та трудової дисципліни, вдосконалення політичних і спеціальних знань, надання допомоги військовій медичній службі, тим військовим частинам, які базувалися в частинах госпіталю. До того ж треба відмітити, що велика частина лікарського складу, середнього медичного персоналу мали достатній досвід роботи в умовах війни, проте хвороби мирного часу відрізнялися від воєнного. З цієї причини постало питання про поліпшення спеціальної підготовки особового складу у зазначених умовах. Окрім спеціальних занять, що проводилися з лікарським складом, медсестрами, санітарками, за окремою програмою практикувалися відрядження на робочі місця у військові частини, а також направляли на навчання у військово-медичну академію.

Матеріали «Історії госпіталю» на своїх сторінках, починаючи з датування 1960 р. більше уваги приділяють штатному розкладу закладу, участі його працівників у заходах Округу та досягнення відділень у соціалістичних змаганнях.

1960 р. став важливою сторінкою в історії шпиталю, він пройшов перевірку найвищої своєї інстанції – Міністерства оборони СРСР. Особовий склад прийняв участь у військових навчаннях, забезпечуючи медичною допомогою її безпосередніх учасників. У польових умовах були розгорнуті приймальне, поліклінічне, хірургічне та стоматологічне відділення. За результатами навчання Начальник медичного відділення Округу – генерал-майор Шликов високо оцінив роботу лікарів та медичних сестер у період навчання.

У шпиталі продовжувалась проводитися робота по забезпеченню комфорту та побуту для хворих, освоїли новий будинок-сховище для медичного майна «НЗ». Інспекторська перевірка відмітила високі показники як у роботі, навчанні, так і комуністичному вихованні особового складу. 30 грудня 1960 р. шпиталю присвоїли умовне найменування – «в/ч 29248». Відбулися зміни в офіцерських кадрах: 05 травня 1960 р. на посаду старшого офіцера мобільної групи призначили майора м/с В. А. Зикова; 29 серпня

1960 р. на посаду старшого ординатора терапевтичного відділення призначили підполковника м/с Н. А. Нікітіна; 17 грудня 1960 р. підполковника А. В. Сіпко призначили заступником начальника шпиталю по політчастині, а капітана м/с А. М. Петрова – на посаду помічника начальника по МТЗ³⁸.

У 1961 р. відбулися переміщення офіцерського складу: начальника шпиталю полковника м/с Г. М. Голуба перевели на посаду начальника Дніпропетровського шпиталю; начальником Чернігівського військового шпиталю призначили підполковника м/с В. К. Красуцького; 3 березня наказом командуючого КВО призначили начальника очного відділення майора м/с М. І. Старчака; 17 жовтня начальником медичної частини призначили підполковника м/с І. І. Овчиннікова (Додаток М). Наказом начальника Головного політичного управління Радянської армії від 18 листопада 1961 р. звільнений в запас заступник начальника госпіталю по політчастині підполковник В. А. Кузьмін.

1961 р. особовий склад шпиталю працював під девізом «Зустріти з гідністю ХХІІ з'їзд партії», було розгорнуто соціалістичне змагання. Силами працівників шпиталю проводився ремонт лікувальних приміщень, поліпшилося містечко частини. Особлива увага приділялася засвоюванню нових методів лікування та обстеженню хворих, засвоюванню суміжних спеціальностей. З цією метою регулярно проводилися заняття та лікарські конференції, вечори щодо обміну досвідом роботи, а також заняття команди місцевої оборони, учбові тривоги, виїзд керуючого складу на запасні райони відмобілізування. Щорічна інспекторська перевірка черговий раз відмітила високі показники шпиталю у роботі та навчанні. Кращих показників добилися терапевтичне, хірургічне, ЛОР, туберкульозне відділення, аптека, лабораторія та їдальня госпіталю. Відділення та служби, які зайняли у змаганні перші міста були нагороджені грамотами, їм були вручені перехідні вимпели. Кращими раціоналізаторами визнали лікарів А. Ф. Резьбаєва,

³⁸ Там само. С. 1.

Шульмана, Беляєва, Гончарова, Ландера, Левусенкова та медичних сестер Басенко та Андросенко.

Наступний, 1962 р. зазнав змін у штатному розкладі шпиталю: 6 січня на посаду начальника шкіряно-венерологічного відділення призначили майора м/с І. С. Денісенка, а майор м/с М. І. Осіпов – на посаду старшого офіцера мобільної групи; 12 жовтня начальником складів «НЗ» призначили капітана м/с Биховця; 17 жовтня посаду начальника медичної частини шпиталю зайняв підполковник м/с А. Н. Чуйченко (звільнений в запас 25 листопада 1963 р.); 4 листопада посаду старшого ординатора хірургічного відділення отримав А. Г. Городнік, з 10 грудня цю посаду обіймав полковник м/с А. Н. Гріціанов; 6 листопада на посаду старшого ординатора терапевтичного відділення призначено підполковник м/с Н. Д. Шкурко. У свою чергу, роботу у шпиталі залишили підполковник м/с Н. А. Нікітін (25 січня); майор м/с В. А. Зиков (26 січня); майор м/с Левусенков (19 липня); майор м/с І. М. Подвезько (21 липня); капітан Котляр (12 серпня); підполковник м/с Л. В. Яневський (10 жовтня); підполковник м/с І. І. Овчинніков (31 грудня).

Особливий склад шпиталю у 1962 р. продовжував наполегливо працювати – надавав допомогу лікарям частин в організації лікування, вивчав нові методи лікування та обстеження хворих. Особливо була відмічена робота лікарів терапевтичного відділення, які застосовували на практиці нові препарати в лікуванні сердечно-судинних захворювань. Хорошими терапевтами зарекомендували себе лікарі Г. А. Горохова, М. Р. Донцкер. У соціалістичних змаганнях отримали перемогу ЛОР, інфекційне та туберкульозне відділення³⁹.

У 1963 р. продовжувалися відбуватися зміни військово-лікарського складу шпиталю: 12 березня на посаду старшого ординатора терапевтичного відділення призначили підполковника м/с В. В. Сухова; 12 квітня посаду старшого ординатора хірургічного відділення обійняв підполковник

³⁹ Там само. С. 2-3.

м/с Н. С. Старожилов; 14 квітня – старший ординатор терапевтичного відділення підполковник м/с Н. Д. Шкурко; 22 травня на посаду начальника терапевтичного відділення призначили підполковника м/с В. Є. Ярового; 9 серпня начальником інфекційного відділення став майор м/с І. І. Большун; 25 листопада на посаду начальника рентгенабінета призначили підполковника м/с Н. І. Власенка. У тому ж році перестали обіймати свої посади: 20 квітня – старший ординатор хірургічного відділення капітан м/с А. Г. Городнік; 11 серпня – начальник рентгенабінета підполковник м/с А. І. Герасименко; 4 жовтня начальник неврологічного відділення підполковник м/с Л. Ф. Большаков; 25 листопада – начальник медчастини підполковник м/с А. Н. Чуйченко.

Шпиталь продовжували залучати до медичного забезпечення весняних та літніх навчань військ Округу. Інспекторська перевірка комісією медичного відділу Округу дала хорошу оцінку роботі всім відділенням та допоміжним кабінетам медзакладу. Збільшилась кількість відмічених кращими відділеннями шпиталю за підсумками змагання – інфекційне, ЛОР, туберкульозне відділення, стоматологічний та рентгенабінети, ФТО, кухня. У березні 1963 р. начальник шпиталю підполковник м/с В. К. Красуцький був обраний депутатом міської ради⁴⁰.

Офіцери, лікарі, медичні сестри, санітарки та інші фахівці шпиталю брали на себе соціалістичні зобов'язання на честь 1-го Травня та 47-ї річниці Жовтневої революції (1964). За високі показники роботи були відмічені працівники терапевтичного, хірургічного, інфекційного, шкірно-венерологічного, ЛОР відділень, вони стали прикладом для всього особового складу.

1 грудня 1964 р. була введена в експлуатацію перша черга нової будівлі для шпиталю по вул. Свердлова, 40. Наказом № 285 від 01. 12. 64 р. по шпиталю сюди перевели лікувальні відділення та допоміжні кабінети: неврологічний, оториноларингологічний, шкіряно-венерологічний,

⁴⁰ Там само С. 3.

лабораторія, стоматологічне, поліклінічне, фізіотерапевтичне, аптека та бібліотека.

У 1964 р. у шпиталі відбулися нові призначення прибули: 21 вересня на посаду начальника шкірно-венерологічного відділення призначили підполковника м/с І. М. Віленського; 6 жовтня на посаду начальника мобільної групи – майора м/с В. І. Белокура; начальником медчастини був призначений підполковник медслужби М. Г. Шульман. У свою чергу звільнені у запас майор м/с М. І. Старчак (3 березня); майор м/с І. І. Осіпов (21 вересня); майор м/с І. С. Денісенко (31 жовтня); полковник м/с А. Н. Греціанов (10 грудня).

1965 р. був незвичайним роком для госпіталю. Проте, переведення указаних вище відділень створило ряд додаткових труднощів в організації лікування хворих, їхнього обслуговування та харчування. Особовий склад вимушений був працювати у двох приміщення. Командуванню довелося скласти новий розпорядок роботи деяких спеціалістів, перерозподілити технічний склад, організувати службу побуту та охорони двох будівель. Навантаження на працівників усіх структур шпиталю було черезвичайно великим, однак вони справилися з поставленими завданнями і не відображалася на лікувальному процесі. Більше того, у ці напружені місяці фахівці ще більше мобілізувалися, кожен відчував відповідальність за доручену ділянку роботи. Особовий склад повністю виконав соціалістичні обов'язки, які взяв на себе.

У 4 квітня 1965 р. звільнився у запас начальник аптеки – підполковник м/с Г. Б. Ландер, а 9 вересня – начальник очного відділення майор м/с Б. Г. Сорокін⁴¹.

Нарешті, 19 січня 1966 р. начальник військового шпиталю В. К. Красуцький підписав наказ про переведення лікувального закладу у новий корпус (вул. Свердлова, 40) (Додаток Л). Особовий склад зайнявся обладнанням лікувальних кабінетів, меблюванням палат, благоустроєм

⁴¹ Там само. С. 4.

території та насадженням квітів, обладнанням кухні та організацією харчування тощо. Однак, уся ця робота не відобразилася на лікувальному процесі. Лікарський та середній медичний персонал продовжували удосконалювати лікувальний процес, вивчати та впроваджувати в практику нові методи обслуговування та лікування. Лікарі кожного місяця виїзджали до військових частин, де крім консультаційної роботи, вчили військових лікарів організації лікувального процесу. Це дало позитивні результати. Значно скоротилося надходження хворих з неправильно встановленим діагнозом та надходження з інфекційними захворюваннями.

Шпиталь виконав план бойової, спеціальної та політичної підготовки, добре провів тактико-спеціальні навчання з розгортанням ППГ і отримав хорошу оцінку від начальника методвідділу округу – генерал-майора Шликова. Більшість працівників одержали подяки, 11 працівників нагороджені грамотами, 21 працівник получили грошову премію. Високі показники в роботі досягли офіцери-лікарі: Старожилов, Яровой, Гончаров, Демідов, Резбаєв, Власенко, Віленський; працівники Радянської Армії: Горохова, Донцкер, Абакуменко, Грігор'єва, Єлькін, Тимофеев; кращими медичними сестрами стали: Маркусова, Кулік, Мокрушина, Павленко, Крокос, Мехед, Андросенко, Грязна, Гацко, Горогодська, Грищенко, Стояк; відмічено роботу таких робочих: Борисенка, Терещенка, Гандиш, Пашка, Чікіді, Петренка, Дерев'янка, Алтусової, Орловскої.

14 вересня 1966 р. на посаду начальника хірургічного відділення призначили майора м/с І. П. Булаєнка; звільнилися у запас помічник начальника госпіталю з МТО капітан А. В. Петров (26 травня) та начальник аптеки – майор м/с І. Н. Германенко (27 липня)⁴².

1967 р. для СРСР був знаковим – 50-річчя Жовтневої революції. Вся країна готувалася гідно зустріти цю річницю. 4 січня ЦК КПРС видав постанову «Про підготовку до 50 річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції». Офіцери, лікарі, медсестри та інші спеціалісти, кожен на своєму

⁴² Та само. С. 4–5.

посту готувався до цієї знаменної дати. Розгорталося соціалістичне змагання за присвоєння звання: «Ударник комуністичної праці». На весняній інспекторській перевірці всі відділення, шпиталь в цілому отримав оцінку «ДОБРЕ» та вийшов у число перших серед лікувальних закладів КВО. Багато працівників отримали заохочення від командування КВО та гарнізону. 122 працівника удостоєні носити звання «Ударник комуністичної праці», а хірургічне, інфекційне, ЛОР, туберкульозне та ФТО получили звання: «Відділення комуністичної праці».

Особовий склад шпиталю виконав ряд навчально-тактичних завдань, які проводилися КВО. Особливо велику роботу він провів у період навчання «ДНЕПР», де забезпечив кваліфіковану медичну допомогу на весь період навчань. У польових умовах було організовано декілька лікувальних пунктів, які надавали кваліфіковану медичну допомогу. Під час навчань «ДНЕПР» госпіталь відвідав начальник Головного Медичного Управління Радянської Армії – генерал-лейтенант Кувшинський, працівники Центрального Медичного Управління, Центрального шпиталю ім. Бурденко.

Генерал-лейтенант Кувшинський високо оцінив роботу працівників шпиталю, обладнання лікувальних кабінетів, створення комфорту і побуту для хворих. Керівництво КВО вітмітило роботу військових лікарів Булаєнко, Старожилова, Резбаєва, Цовма, Морозова, Тимофєєва та ін. Лікарям Н. В. Абакуменко і В. С. Тимофєєву присвоїли 1-у фахову категорію.

Велика робота була проведена по благоустрою території шпиталю: висаджено 150 фруктових дерев, багато декоративних кущів, облаштовано клумби тощо.

Відбулися зміни у штатному розкладі закладу. До роботи приступили: підполковник м/с Н. І. Скуріхін – на посаду начальника неврологічного відділення; підполковник м/с В. І. Цовна – на посаду начальника інфекційного відділення; капітан м/с А. А. Анісімов – на посаду начальника аптеки. Деякі лікарі були переведені в інші лікувальні заклади, так начальник інфекційного відділення майор м/с І. І. Большун та начальник неврологічного

відділення підполковник м/с А. В. Демідов, а начальник аптеки майор м/с І. А. Щербань був звільнений у запас.

1968 р. був наповнений ювілейними датами – 50-річчя Радянської Армії та 100-річчя з Дня народження В. І. Леніна. Розгорталися нові соціалістичні змагання з нагоди дат, ставилися високі цілі та звершувалися нові плани. У всіх відділеннях шпиталю впроваджувалися нові методи обстеження та лікування; надійшла нова медична апаратура в лабораторії, ФТО, терапевтичне та ін. відділення; скоротився ліжкодень; у всіх відділеннях на 10-15% зменшилося повторне надходження хворих. Продовжувалась робота щодо створення комфортних умов для працівників та хворих. Всі відділення отримали нові меблі, постіль. Силами працівників проведено вибілювання та фарбування приміщень. У 4-х відділеннях обладнані кімнати денного перебування хворих, створено клуб, бібліотеку та читальну залу. За благоустрій та чистоту території, приміщень шпиталь зайняв перше місце.

Колектив активно працював над засвоєнням суміжних спеціальностей – 27 чоловік засвоїли фах операційних сестер, лаборантів та ін. Лікарі виконали 7 науково-практичних розробок. На особливу увагу заслуговують роботи підполковника м/с А. Ф. Резбаєва, підполковника м/с І. П. Булаєнка, підполковника м/с І. М. Віленського, підполковника м/с В. І. Цовми. За результатами досліджень був випущений збірник наукових та раціоналізаторських робіт. 131-му працівнику шпиталю присвоїли звання «Ударника комуністичної праці»; хірургічному, інфекційному, шкіряно-венерологічному, ЛОР, туберкульозному відділенням, ФТО та лабораторії присвоїли звання: «Відділення комуністичної праці». За результатами соціалістичного змагання перші міста завоювали хірургічне відділення та рентгенкабінет.

На 1968 р. у шпиталі працювали 53 комуністи, 21 комсомолец, які служили прикладом в роботі, навчанні та дисципліні. Заслуженою повагою у колективі користувалися лікарі Г. А. Горохова, М. Р. Донцер, І. П. Булаєнко, Н. С. Старожилов, Г. Н. Михалойц; І. М. Віленський, Н. В. Абакуменко,

А. Г. Гончаров, А. Ф. Резбаєв, В. П. Амбарнов, В. С. Тимофеев та ін. Начальник хірургічного відділення – підполковник м/с І. П. Булаєнко захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата медичних наук при ВМОЛА ім. С. М. Кірова.

Лікарі Г. Н. Міхалойц, А. Ф. Резбаєв, А. Г. Гончаров нагороджені відзнаками «Відмінник охорони здоров'я», медсестра К. І. Андросенко нагороджена медаллю «За трудову доблість», крім того, Г. Н. Міхалойц отримав вищу фахову категорію.

60–70-ті рр. відмічені проходженням удосконалення організаційно-штатної структури шпиталю. У 1973 р. госпіталь переведено на штат 27/131 (Г) (Директива штабу тилу МО № 158/01031 від 18.07.73). Зі збільшенням військового контингенту – збільшилась до 400-т кількість ліжко-місць у шпиталі. У 1974 р. оздоровлення отримало 4548 чоловік. Велику роботу проводила й нештатна поліклініка шпиталю – за 11 місяців її відвідали 13556 чоловік.

За успіхи, досягнуті у лікуванні та оздоровленні військовослужбовців, інвалідів Другої світової війни 3 грудня 1975 р. шпиталь нагородили Почесною грамотою Президії Верховної ради Української РСР (Додаток Н).

У 70–80-ті рр. на базі шпиталю проводились тактико-спеціальні заняття, відпрацьовувалися питання щодо розгортання багатопрофільного шпиталю, хірургічного, терапевтичного, інфекційного, шпиталю особливо небезпечних інфекцій. Міністерством оборони СРСР проводилися експериментальні навчання з розгортання киснево-добувного загону, начальником якого призначили полковника м/с Анатолія Олексійовича Марущака, заступником – підполковника м/с Андрія Опанасовича Левандовича⁴³.

Чернігівський військовий шпиталь протягом 58-ти років функціонував, виконуючи усі завдання, які ставила перед ним історія. Доля випробувала колектив фінансово-економічними труднощами, війною, розрухою,

⁴³ Чернігівський 407 центральний військовий шпиталь 70 років. Історична довідка. 2003. С. 5.

«відлигою», перебудовою тощо, він завжди з гідністю підіймався і виконував саму гуманну місію – рятував життя людини.

3.3 Нова сторінка історії шпиталю у незалежній Україні

З утвердження незалежності України розпочинається нова сторінка в історії Чернігівського військового шпиталю. У 1992 р. військовослужбовці прийняли присягу на вірність народу України. У скрутних фінансово-економічних умовах проходило реформування шпиталю: у 1992 р. підпорядковувався Київському ВО; у 1993 – Одеському ВО і нарешті – Північному ВО. Було прийнято Державну програму розвитку Збройних сил України, згідно з якою військовий шпиталь переформовано у 407-й Центральний військовий шпиталь Північного ОК, загальним обсягом 400 ліжок, з філією у смт Гончарівському на 100 ліжок. У перші роки незалежності начальником шпиталю був полковник м/с Юрій Павлович Овчинніков, начальником медичної частини – полковник м/с Володимир Якович Латенко, заступник з виховної роботи – полковник Олександр Васильович Рибак.

Важливою подією до шпиталю стало відкриття у **1998** р. відділення променевої діагностики та ендоскопії.

Наказом Міністра оборони України від 22 червня **2000** р. № 188 почесним солдатом частини зараховано Героя Радянського Союзу медсестру Марію Захарівну Щербаченко, яка під час боїв за звільнення Києва, при форсування Дніпра винесла з поля бою 112 ранених солдатів та офіцерів.

Продовжувалась реформація Збройних Сил України. Наступним кроком для шпиталю стало переформування його у листопаді-грудні 2005 р. у 407-й базовий військовий шпиталь. У грудні **2006** р. шпиталь був розрахований на 100 ліжок, а у лютому **2015** р. – на 200. З часом хворих не стало менше, а робота людей у білих халатах стає якіснішою та професійнішою.

У 2003 р. Чернігівський центральний військовий шпиталь, очолюваний полковником м/с М. П. Вовком, мав репутацію висококваліфікованого, багатопрофільного лікувального закладу Збройних сил України, центру лікувально-діагностичної та профілактичної роботи. Загальна кількість працівників шпиталю становила 527 чоловік: 108 – лікарів; 105 – медсестер; 80 – молодшого персоналу; 134 – обслуговуючого. Як зазначено вище, шпиталь розраховував на 400 ліжок, з філією у смт. Гончарівському – на 100 ліжок. При поліклініці шпиталю відкрито денний стаціонар на 20 ліжок, її силами проводиться диспансеризація і меддопомога військовим частинам. На базі поліклініки функціонують кабінет нетрадиційних методів лікування, стоматологічні кабінети, зубопротезна лабораторія, кабінети ін. лікарів-спеціалістів.

Терапевтичний профіль шпиталю – це терапевтичне, неврологічне, кардіологічне, інфекційне, шкірно-венерологічне відділення. У хірургії надається відповідна кваліфікована допомога усім потребуючим її.

Гордістю шпиталю були лікарі-ветерани М. І. Звойленко, В. В. Пінчук, О. І. Сіренко, В. К. Карібджанян, С. І. Шibaєва, Л.Я. Лемещенко, О. О. Кауркін, В. М. Фісенко.

Робота шпиталю організована за напрямками відповідальності відділень. Так, організаційно-методичне відділення, сформоване 1 грудня 1998 р. на підставі Директиви МО №115/1/06 від 28.11. 1998 р. з причини необхідності систематичного та глибокого аналізу стану та ефективності лікувально-діагностичної роботи, розробки заходів її удосконалення. Очолив відділення підполковник м/с В. А. Малий; приймально-діагностичне відділення – одне з основних, з відси починається «шлях» хворого, його очільником був полковник м/с Микола Олександрович Горбенко; відділення хірургічного профілю очолював головний хірург полковник м/с Михайло Васильович Шклярчук; хірургічне відділення, яке передбачає надання як невідкладної допомоги так і планової, очолював полковник м/с Олександр Петрович Павлішин; керівництво ЛОР-відділенням (засноване у 1933 р.) здійснював

полковник м/с Віктор Григорович Мирошніченко; офтальмологічне відділення (засноване у 1933 р.) очолював підполковник м/с Василь Дмитрович Брик; відділення щелепно-лицьової хірургії і стоматології існує з 1996 р., очолював лікар-стоматолог підполковник м/с Микола Сергійович Бойко; відділення хірургічної інфекції, де надається допомога хворим з гнійно-септичними захворюваннями, очолював полковник м/с Г. Г. Шекер; травматологічне відділення, створене у 1974 р., з 1992 р. очолював полковник м/с Сергій Михайлович Наумов; урологічне відділення відкрите у 1998 р. надає допомогу хворим з патологією сечостатевої системи, очолює майор м/с Володимир Михайлович Семко; центр анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії надає допомогу хворим у критичних станах, з важкою патологією та хворим у ранньому післяопераційному періоді, очолював центр підполковник м/с Максим Анатолійович Косенко; керманічем відділення терапевтичного профілю був полковник м/с Олександр Леонідович Гончаренко; начальником терапевтичне відділення тривалий час був полковник м/с Олександр Петрович Слесаренко; кардіологічне відділення, яким керував полковник м/с Сергій Миколаєвич Трегубенко; відділення функціональної діагностики, начальник – майор м/с О. М. Гавриленко; неврологічне відділення відкрите у 1966 р., з 1992 р. року посаду начальника відділення обіймав полковник Сергій Олександрович Дуброва; шкірно-венерологічне відділення очолював полковник м/с О. В. Швець; інфекційне відділення засноване у 1933 р., з 2002 р. його очолює старший лейтенант м/с Людмила Адамівна Вознюк; фізіотерапевтичне відділення очолював полковник м/с у відставці О. О. Кауркін; рентгенологічним відділенням керував полковник м/с К. Л. Смірнов; лабораторне відділення очолював полковник м/с Петро Петрович Гамов; поліклініку Центрального військового шпиталю Північного ОК очолює підполковник м/с С. М. Новосьолов; кабінет нетрадиційних методів лікування – рефлексотерапія, головним методом якої є голковкалювання; ендоскопічний кабінет, яким завідував полковник у

відставці В. В. Пінчук; фармацевтичний центр, створений у 2001 р., очолював підполковник м/с Ю. Є. Новацький; тиловими службами і підрозділами керував підполковник Є. А. Лопатко; Клуб військового шпиталю, до якого входить бібліотека, музей, кінозала очолює Владислав Валерійович Попов⁴⁴.

Після реформування шпиталю хірургічне відділення у **2008** р. складалося з урологічного, травматологічного, лор-, овтальмологічного, стоматологічного кабінетів та кабінету ендоскопічної хірургії. На 2008 р. штат відділення складається з начальника відділення підполковника м/с В. М. Семко, старшого ординатора майора м/с О. А. Дмитренка, ординатора капітана А. П. Отрошка, начальника офтальмологічного кабінету підполковника м/с В. Д. Брик, начальника стоматологічного кабінету підполковника м/с М. С. Бойка, завідувач кабінетом ендоскопічної діагностики та хірургії О. П. Палішин; лікарі-ординатори травматології С. М. Наумов та В. М. Заприводе, лікар-уролог П. Д. Вереша, лікарі-хірурги М. І. Титаренко та В. В. Білий, лікар-гінеколог Т. М. Попова, ЛОР-лікарі В. Г. Мірошніченко та Ю. М. Биховець, лікар-стоматолог В. М. Ганюк. У хірургічному відділенні під керівництвом старшої медсестри сержанта м/с Л. В. Зизи працюють медичні сестри О. М. Яковенко, Н. Д. Невжинська, Н. В. Титаренко, О. М. Вінниченко, С. П. Кручко, Г. І. Школик, Ю. М. Корма; прибиральниці – Н. О. Лагус, О. Г. Сахон. В операційному блоці під керівництвом старшої медсестри О. М. Манути працюють медичні сестри Ю. В. Бульба, Є. О. Решетнікова, Н. Г. Жибер, Т. В. Попова.

На лікування до шпиталю звертаються хворі з різних областей України. Шпиталь укомплектований сучасним медичним обладнанням – комп'ютерний томограф, апарат УЗД, хірургічний комплекс для виконання малоінвазивних та ендоскопічних втручань та ін.

Терапевтичний профіль шпиталю представлений терапевтичним та інфекційним відділеннями зі спеціалізованими кабінетами на їх базі. У

⁴⁴ Чернігівський 407 Центральний військовий шпиталь – 70 років. Історична довідка. 2003. 24 с.

відділеннях працюють фахівці з таких напрямів – пульмонологія-бронхологія, гастроентерологія-дієтологія, кардіологія-ревматологія, ендокринологія, імунологія, неврологія-вентеб্রологія, дерматовенерологія, фізіотерапія, інфекційні хвороби та паразитологія. Посаду начальника терапевтичного відділення обіймав майор м/с К. А. Гончаров; начальник неврологічного кабінету підполковник м/с В. Козлов; практикуючий методики мануальної та голкорексфлексотерапії підполковник м/с Г. І. Мельниченко та лікар кардіологічного напрямку Г. В. Гуріна; начальник шкіряно-венерологічного кабінету О. В. Швець та його наставник лікар А. Б. Цалогов; очільниця ендокринологічної служби Л. Я. Лемещенко; лікар-інфекціоніст В. І. Пшеничний; начальник фізіотерапевтичного кабінету О. О. Кауркін; очільниця інфекційного відділення капітан м/с Л. А. Гончарова; капітан м/с В. М. Ключовець, лікарі Н. О. Василенко, О. А. Попов, Н. А. Миколук; начальник кабінету функціональної діагностики О. М. Гавриленко; Т. Н. Мірошніченко; старша медсестра терапевтичного відділення Г. О. Лавреню, під керівництвом якої працюють медичні сестри О.А. Вінокур, С. В. Гавриленко, Л. С. Жолудєва, Т. М. Купрієнко, М. М. Бугай, О. П. Влащук, Л. В. Дідик, В.І. Топоровська, Н. Л. Мекшун, Н. Л. Радченко, Є.М. Вдовіна, О. П. Артені; старша медсестра-господарка терапевтичного відділення Н. В. Мороз; старша медсестра інфекційного відділення Т. М. Школьна, під керівництвом якої працюють медичні сестри Г. В. Гавриленко, В. М. Могілевець, Н. М. Харітонова, Л. В. Гуренко, Н. В. Войченко, Н. В. Берус, Т. Г. Кущенко, Т. М. Прищеп, Л. М. Адаменко, В. М. Сметаніна, В. Д. Постол.

Важливо зазначити, що у військовому шпиталі на належному рівні ведеться науково-практична діяльність. Так, полковник м/с О. П. Слесаренко у медичних журналах пропонує свої наукові розвідки, готується до захисту кандидатської дисертації (Додаток П). Втілюється метод визначення гелікобактеріозу за допомогою уреазного тесту для діагностики виразкової хвороби, покращується діагностика стравоходу Баррета з проведенням

хромоскопії. Хворим з кардіологічною патологією проводиться Ехо КГ для встановлення прихованої коронарної недостатності, для підтвердження функціонального класу стенокардії та для контролю ефективності нітропрепаратів. За показаннями проводилась спроба дозованих фізичних навантажень (стрес-тест) та визначення маркерів гострого пошкодження міокарду (серцеві тропоніни, КФК-МВ). Хворим з порушення ритму та провідності проводилось Холтеровське моніторування ЕКГ. Неврологічні хвороби обстежуються за допомогою комп'ютерної томографії, ЕЕГ та РЕГ. Покращилась діагностика інфекційних хвороб⁴⁵.

У Клубі військового шпиталю презентується наступна «Історична довідка», написана з нагоди 80-річчя закладу. У **2013** р. керманич шпиталю, полковник м/с О. П. Слесаренко, у вступному слові з нагоди ювілею, пов'язав історію шпиталю з історією України та її Збройних Сил. Основною тезою представленого матеріалу стала – «80 років на варті здоров'я людини». Багато уваги приділено людському фактору, героїзму лікарів у різні історичні періоди функціонування військового шпиталю. Схарактеризовано роботу усіх структурних підрозділів закладу: медичної частини, яку очолював полковник м/с Олег Володимирович Швець; адміністративної групи, якою керує підполковник у відставці Григорій Іванович Мусієнко; питаннями виховання та культури займався заступник командира з виховної роботи підполковник Олександр Миколайович Сірик. Отже, у лікувальному закладі на 2013 р. працювали: приймальне відділення (функціонує з 1933 р.), яке очолював колишній начальник шпиталю М. П. Вовк; хірургічним відділенням з палатами гнійної терапії керував майор м/с А. П. Отрошко; урологічне відділення перебувало у підпорядкуванні П. Д. Вереша; офтальмологічне відділення (засноване у 1933 р.), очільником якого був В. Д. Брик; отоларингологічний кабінет, де надається допомога хворим на вухо-горло-ніс, очолює лікар вищої кваліфікаційної категорії

⁴⁵ Чернігівському військовому шпиталю 75 років: Милосердя та честь / начальник Чернігівського військового госпіталю полковник м/с О. Слесаренко. 2008. 6 с.

В. Г. Мірошніченко; кабінет ендоскопічної діагностики та хірургії, за роботу якого відповідає В. В. Пінчук; відділення щелепно-лицевої хірургії та стоматології, очолював підполковник м/с М. С. Бойко; відділення анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії, яким керував майор м/с О. М. Мельниченко; терапевтичним відділенням керувала підполковник м/с Г. І. Мельниченко; неврологічне відділення (з палатою для спільних хворих) з 1992 р. очолював С. О. Дубров; фізіотерапевтичним кабінетом керував М. І. Зволейко; інфекційне відділення (засноване у 1933 р.), старшою лікаркою-інфекціоністкою була Т. Н. Мірошніченко; шкіряно-венерологічний медичний кабінет очолював А. Б. Цаллагов; відділенням комп'ютерної томографії керував полковник м/с К. Л. Смірнов; завідувач рентгенологічного кабінету В. К. Карібджанян; лабораторне відділення очолює В. О. Мерцалов; поліклініку, яка діє при шпиталю очолює С. М. Новосьолов; кабінет функціональної діагностики – обстеження ЕКГ, ВЕБ, стрес-тест, медичні проби ЕКГ, РЕГ, РВГ, Ехо КГ, ФВД, очолював кабінет О. М. Гавриленко; відділення медичного постачання очолює підполковник м/с Ю. Е. Новацький; начальник фінансово-економічне відділення головний бухгалтер Р. І. Овчиннікова; матеріально-технічним забезпеченням керував процесом І. М. Головань⁴⁶.

У 2014 р. медичний заклад відкрив нову сторінку своєї історії. З початком бойових дій на сході необхідність рятувати поранених українських захисників мобілізувала колектив. За цей час військовий шпиталь прийняв більше 3800 військових, постраждалих в АТО. Кількість операційних залів зросла до 5, збільшилась кількість ліжко-місць. Лише навесні 2014 р. лікарі госпіталю зцілили та повернули на службу понад 500 військовослужбовців. Деяким солдатам надавалась психологічна допомога, серед тих, кого військові Гіппократи поставили на ноги, були воїни 1-ї окремої танкової бригади з Гончарівського, 13-го і 41-го окремих мотопіхотних батальйонів,

⁴⁶ Чернігівський військовий госпіталь – 80 років. 80 років на варті здоров'я людини. 2013. 16 с.

столичного батальйону «Київська Русь», 30-ї окремої механізованої бригади та 101-ї бригади охорони та ін.

31 березня 2015 р. Президент України (2014–2019) та колишній Верховний головнокомандувач Збройних сил Петро Порошенко відвідав Чернігівський військовий госпіталь, вручив державні нагороди воїнам-учасникам АТО. Глава держави ознайомився з роботою закладу, подякував військовим лікарям за працю, наполегливість та милосердя, а бійцям – за мужність та героїзм.

Окрім виконання професійної допомоги у лікарняних палатах, персонал шпиталю виконує свої обов'язки на території антитерористичних операцій. 13 військових лікарів з Чернігова рятували поранених на передовій та відвідали найгарячіші місця бойових дій. Завідувач відділення щелепно-лицевої хірургії та стоматології госпіталю, підполковник організації медичної служби М. С. Бойко був стоматологом у пересувній лікарні в прифронтній зоні Донецької області. Кількість лікарів була обмежена, а обсяг роботи збільшувався в рази. М. С. Бойко працював сім днів на тиждень, проводив щоденні огляди та лікував хворих, які перебували у стаціонарі мобільного шпиталю.

Військовий хірург Є. Бідула закінчив Київський медичний університет ім. О. Богомольця та Академію військової медицини. У 2014 р., після закінчення Військової академії, його направили до Чернігівського військового шпиталю як старшого ординатора хірургічного відділення. Влітку 2016 р. він отримує направлення в зону проведення антитерористичної операції до 65-ї мобільної лікарні. З його допомогою було врятовано не одне людське життя на передовій, на рахунку хірурга понад 70 вдало проведених операцій. Повернувшись до шпиталю, офіцер керує урологічним відділенням.

Завідувач хірургічного відділення шпиталю, майор медичної служби А. П. Отрошко у 2007 р. виконував місію у складі «блакитних шоломів» у Ліберії, Західна Африка, дбав про здоров'я особового складу 56-го окремого

вертолітного загону. З початку бойових дій на Сході України хірург особисто провів понад 2000 операцій. У 2014 р. не припинявся приплив поранених до військового шпиталю, іноді привозили до 50 пацієнтів на день. 80% солдат мали осколкові та вогнепальні поранення різних частин тіла, мінні травми, переломи кісток та контузії, які лікар-хірург намагався максимально виправити.

Наприкінці кожного року група лікарів 407-го військового шпиталю вирушала до віддалених гарнізонів Чернігівської та Сумської областей, щоб проводити медичні огляди військовослужбовців. Офтальмолог В. Брик був одним із тих лікарів, які перевіряли солдатів 58-ї окремої механізованої бригади у 2016 р.

Представники латвійського Червоного Хреста спільно з Товариством Червоного Хреста України у січні 2016 р. передали військовому шпиталю 3 системи штучної вентиляції легень «Vela», 2 лампи для клінічного дослідження зору SL-26 Торсон та інші медичне обладнання. Латвійські фахівці допомогли налаштувати обладнання на роботу. «Ця апаратура значно підвищить якість медичних послуг госпіталю під час діагностики та лікування військовослужбовців» – з вдячністю заявив керівник шпиталю О. П. Слесаренко⁴⁷.

У 2017 р. Чернігівський військовий шпиталь забезпечив лікування понад 4000 осіб із зони АТО⁴⁸. Статистика, на жаль, залишається й на сьогодні не втішною

Чернігівський військовий шпиталь – це багатопрофільний лікувальний заклад, обладнаний сучасною діагностичною апаратурою. Широко використовується комп'ютерна томографія, ультразвукова діагностика, фіброгастроскопія, бронхоскопія, колоноскопія, лабораторна та функціональна діагностика. Відділення шпиталю продовжують

⁴⁷ Військовому госпіталю передали медичне обладнання, придбане громадянами 67 латвійських міст/ Ігор Березинський. *Чернігівські відомості*. 2016. № 3 (20 січня). С. 3.

⁴⁸ Сушинський О. Команда здоров'я. *Військо України*, № 1, 2017. стор.54-59

удосконалювати роботу, професійний рівень військових лікарів, відкривають нові напрями роботи.

Очільником шпиталю є кандидат медичних наук, Заслужений лікар України, полковник медичної служби, учасник бойових дій в Афганістані Олександр Петрович Слесаренко, нагороджений двома орденами «Червоної зірки», орденом «За службу Батьківщині» III ступеня.

РОЗДІЛ 4

ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНИЙ ШТАТ ЧЕРНІГІВСЬКОГО МІСЬКОГО ШПИТАЛЮ

Список працівників шпиталю, складений за допомогою матеріалів, представлених в «Історії госпіталю 1933 – 1946 рр.», складеній начальником шпиталю 1952 – 1959 рр. М. І. Тарасенко.

Андросенко – медична сестра

Белов – офіцер управління інженер-капітан

Большаков П. Ф.

Бугай – медична сестра

Буртковський Й. Є. – начальник шкіро-венерологічного відділення (1933–?)

Вайсман Л. Н. – начальник рентгенологічного відділення

Велигорська В. Я. – медична сестра

Гарбузов О. Х. – начальник військового шпиталю (літо 1939 – грудень 1940)

Гауз А. Т. – заступник з політчастини

Гацько В. А. – медична сестра

Геллер Е. Л. – начальник терапевтичного відділення, підполковник м/с

Горохова Г. А. – лікар-фахівець, службовиця радянської армії

Горогодська М. Н. – медична сестра

Григор'єва (Абакуменко) Н. В. службовиця радянської армії шкіро-венерологічного відділення

Грищенко М. П. – медична сестра

Данькевич Н. Т. – медична сестра

Демаков П. П. – воєнний комісар шпиталю (1936 – кінець 1940)

Добкевич С. Ю. – медична сестра

Довгощій М. М. – медична сестра

Донцкер М. Р. – лікар-фахівець, службовиця радянської армії

Доставалов – військовий комісар, майор (1943–1944)

- Єжов – військовий комісар (грудень 1940–?)
- Єрмолов Г. П. – офіцер управління майор м/с
- Заболотний – офіцер управління капітан м/с
- Заборська – медична сестра
- Іванов А. А. – начальник хірургічного відділення (1933–?)
- Ігнатенко О. М. – медична сестра (1936–?)
- Киян П. П. – головний хірург шпиталю, полковник м/с
- Коваржик – майор м/с, туберкульозне відділення
- Колесников Н. В. – начальник медичної частини
- Косой Х. Д. – начальник медичної частини шпиталю (1934–1947), начальник табірного відділення (з 1935)
- Котіковській Н. Б. – начальник інфекційного відділення майор м/с, секретар партійного бюро
- Котман І. Н. – начальник лабораторного відділення
- Копалкіна М. І. – медична сестра
- Котляревська Н. – медична сестра
- Коцюба – медична сестра
- Красик С. П. – медична медсестра
- Кругол Б. К. – старша операційна сестра
- Кужелячи П. Ф. – вихователька дитячого садочку, відкритого шпиталем для дітей військовослужбовців, робітників і службовців радянської армії (1947–?)
- Лавриненко – медична сестра
- Левченко С. Е. – начальник аптеки (1933–?)
- Лобанова М. М. – медична сестра
- Лукашевкер Л. С. – начальник зубного кабінету (1933–?)
- Луценко Ю, Є. – медична сестра
- Любарська Ц. Д. – лікар-фахівець, службовиця радянської армії
- Мадієвський М. Г. – начальник шпиталю (1942–1944)**
- Маляренко П. А. – політрук (1933–?)
- Мамай М. І. – офіцер управління майор м/с

Маркусова К. Л. – медична сестра

Мельников Н. І. – начальник військового шпиталю (1933 – весна 1938)

Мельникова М. Є. – медична сестра

Мехед Л. І. – старша медична сестра (1941 –?)

Найбич В. А. – медична сестра

Николаєнко – аптечний асистент (1933–?)

Нікітін М. А. – військовий комісар (1944–?)

Новосельська Є. Г. – медична сестра

Ореховський І. Д. – начальник господарської частини (1933–?)

Пергаменщик А. М. – зубний технік

Плякін Р. Г. – начальник військового шпиталю (весна 1938 – літо 1939)

Путілін І. М. – начальник військового шпиталю (1947–1952)

Резбаєв Ф. А. – підполковник медичної служби, туберкульозне відділення

Сатропинський С. М. – завідувач дитячого садочку, відкритого шпиталем для дітей військовослужбовців, робітників і службовців радянської армії (1947–?)

Свириденко (Бокач) Є. К. – медична сестра

Скрипка Д. І. – старша операційна сестра (1941 – ?)

Соркисси С. І. – ординатор терапевтичного відділення капітан м/с (1934–?)

Сотников – начальник аптеки майор м/с

Сочаво – помічник начальника господарської частини (1933–?)

Сушацький – слюсар

Сухоніс Т. В. – начальник військового шпиталю (грудень 1940–1942)

Тарасенко М. І. – начальник медичної частини підполковник м/с (1948–1952)

Тімофєєв В. Є. – начальник стоматологічного відділення лікар-стоматолог, службовець радянської армії

Ткачук Л. Т. – вихователька дитячого садочку, відкритого шпиталем для дітей військовослужбовців, робітників і службовців радянської армії (1947–?)

Трухан Г. Н. – вихователька дитячого садочку, відкритого шпиталем для дітей військовослужбовців, робітників і службовців радянської армії (1947–?)

Федюнін М. С. – начальник військового шпиталю (1945–1947)

Філіппова М. – медична сестра

Чінченко В. І. – начальник очного (офтальмологічне) відділення
підполковник м/с

Шевченко – старший політрук

Шульман М. Г. – начальник хірургічного відділення підполковник м/с

Шутченко Л. М. – медична сестра

Яковенко М. І. – начальник військового шпиталю (початок 1944–1945)

Яловко І. Т. – начальник по політичній частині (?), очільник партійної організації шпиталю

Яковлев І. Т. – начальник по політичній частині

Ященко – завідувач бібліотекою (1933–?)

Список працівників шпиталю, складений за допомогою матеріалів, представлених в «Історії госпіталю 1947 – 1959 рр.», складений начальником шпиталю 1952 – 1959 рр. М. І. Тарасенко

Андросенко К. І. – медична сестра

Анісіфоров І. К. – шеф-кухар

Арістов – начальник шкірно-венерологічного відділення підполковник м/с
(1948–?)

Белов – інженер-капітан

Беляєв С. П. – начальник терапевтичного відділення підполковник м/с
(1948 – ?)

Биховець В. Н. – санітарка

Білий А. І. – начальник неврологічного відділення, секретар партбюро
підполковник м/с, заслужений лікар Республіки (1948– ?)

Бондаренко А. С. – санітарка

Борисенко – водій

Боровик М. – санітарка

Бугай – медична сестра

Вайсман Л. Н. – начальник рентгенологічного відділення майор м/с

Валевич А. Н. – фармацевт

- Войтішенко Н. М. – методист лікувальної фізкультури
- Воробйова Д. С. – офіціантка
- Гандіш – офіціантка
- Геллер Є. Л. – підполковник м/с
- Гончаров А. Г. – лікар-офіцер
- Головко І. Т. – заступник по політичній частині
- Голуб Г. М. – начальник військового шпиталю полковник м/с (1959–1961)**
- Горогодська М. Н. – медсестра
- Горохова Г. А. – лікарка-фахівець службовиця радянської армії
- Григор'єва Н. Б. (Абакуменко) – лікар, службовиця радянської армії
- Гріс Л. Ш. – діловод (?)
- Гришанова – лаборант (?)
- Грищенко М. П. – медична сестра
- Гулак Г. – рентгентехнік
- Данькевич Н. Т. – медична сестра
- Добкевич С. Ю. – медична сестра
- Довгошей М. М. – медична сестра
- Донцкер М. Р. – лікарка-фахівець службовиця радянської армії
- Дорошенко Є. М. – старша операційна медсестра старша операційна сестра (?), операційна сестра табірною відділення (1951–?)
- Єлькін М. Л. – начальник хірургічного відділення полковник м/с (1948–?)
- Єрмолов Г. П. – майор м/с
- Жуков – тесляр
- Заболотний – офіцер управління капітан м/с
- Заборська М. А. – медична сестра
- Захарченко – працівник господарчої частини
- Калябін П. Н. – заступник начальника госпіталю по МТЗ підполковник м/с (1948–?)
- Кармінська Є. – діловод господарчої частини

Кармінський – кравець

Кастромська Б. В. – санітарка

Коваржик – майор м/с

Козьміна – санітарка

Колодій П. – комірник

Копалкина М. І. – медична сестра

Коса Н. – лаборант

Котіковській Н. Б. – майор м/с

Котлярєвська Н. – медична сестра

Котман Є. (І) Н. – начальник лабораторного відділення майор м/с

Коцюба – медсестра

Красуцький В. К. – начальник медичної частини підполковник м/с (1955–1961), **начальник військового шпиталю (1961–1971)**

Кругол В. Д. – старша операційна медсестра сестра

Кужелячи П. Ф. – вихователька дитячого садочку, відкритого шпиталем для дітей військовослужбовців, робітників і службовців радянської армії

Кузнецов К. Д. – начальник медичної частини підполковник м/с (1952–1955)

Кузьмін В. О. – заступник начальника шпиталю по політчастині підполковник (1948 – лютий 1961)

Кулік – медична сестра

Ландер Г. Б. – начальник аптеки підполковник м/с (1948 – квітень 1965)

Лещенко Н. С. – санітарка

Лобанова М. М. – медична сестра

Ломако П. – працівник господарчої частини

Луценко Ю. Є. – медична сестра

Любарська Ц. Д. – лікарка-фахівець службовиця радянської армії

Маклюкова – санітарка

Максіменко – операційна медсестра, операційна сестра табірному відділення (1951–?)

Мамай Н. І. – офіцер управління майор м/с

Маркусова К. Л. – медична сестра

Меркур'єв – стар. ординатор терапевтичного відділення майор м/с (1948–?)

Мехед Л. І. – медична сестра

Мильнікова М. Є. – медична сестра

Міщенко – завідувач гаражем

Морозов – лікар

Найбич В. А. – медична сестра

Новосельська Є. Г. – медична сестра

Олішевський – водій вантажної машини

Орешко О. В. – працівник господарчої частини

Орешко О. Г. – касир

Орлов – комірник

Пашко І. П. – кухар

Пергаменщик А. М. – зубний технік

Півякова Є. Н. – фармацевт

Погодін – начальник туберкульозного відділення майор м/с (1948–?),
терапевт табірному відділення (1951–?)

Полуянова В. Г. – діловод

Постоленко І. К. – лікар (1948 –?)

Путілін І. М. – начальник військового шпиталю (1947–1952)

Резбаєв А. Ф. -підполковник м/с

Сатропинський С. М. – завідувач дитячого садочку, відкритого шпиталем для
дітей військовослужбовців, робітників і службовців радянської армії (1947–?)

Свіріденко (Бокач) Є. К. – медична сестра

Сердюк О. Г. – санітарка

Сідорова – старша друкарка

Скрипка Д. І. – старша операційна медична сестра

Смірнов – очільник табірному відділення підполковник м/с

Смирнов – секретар партійного бюро підполковник м/с (1948–?), очільник
табірному відділення (1951–?)

- Солоділина – майор м/с, терапевт табірному відділенню (1951–?)
- Сотніков – начальник аптеки майор м/с (1965 ?)
- Сукач – комірник
- Сухатцькій – (?)
- Тарасенко М. І.** – начальник медичної частини, полковник (1948–1952);
начальник військового шпиталю (1952–1959)
- Тімофєєв В. Є. – начальник стоматологічного відділення лікар службовець радянської армії
- Ткачук Л. Т. – вихователька дитячого садочку, відкритого шпиталем для дітей військовослужбовців, робітників і службовців радянської армії (1947–?)
- Трухан Г. Н. – вихователька дитячого садочку, відкритого шпиталем для дітей військовослужбовців, робітників і службовців радянської армії (1947–?)
- Туркадзе – старший ординатор хірургічного відділення капітан м/с (1948–?), хірург табірному відділенню (1951–?)
- Усвятцев М. А. – начальник інфекційного відділення підполковник м/с (1948–?)
- Филиппова М. – медсестра
- Халтаєв Г. І. – начальника по політичній частині (1948–?)
- Хлющ Є. Л. – праля
- Хоменко – секретар партійного бюро капітан м/с (1948–?)
- Худолей – праля
- Чінченко В. І. – начальник головного відділення підполковник м/с
- Шарапов Д. І. – старший ординатор хірургічного відділення підполковник м/с (1948–?), хірург табірному відділенню (1951–?)
- Шульга – комірник
- Шульман М. Г. – начальник хірургічного відділення підполковник м/с
- Шутченко Л. М. – медична сестра
- Яковенко А. П. – кухар
- Яковлєв І. Т. – начальник по політичній частині

Яловко Н. Т. – очільник партійної організації, заступник начальника шпиталю по політчастині

Список працівників шпиталю, складений за допомогою матеріалів, представлених в «Історії госпіталю 1959 – 1968 рр.», складеній командиром військової частини 29248 полковником м/с Вітовцевим, заступником командира по політчастині підполковником Кулаєвим, заступником командира з медичної частини полковником м/с Большуном

Абакуменко Н. В. – лікар, службовиця радянської армії

Амбарнов В. П. – лікар

Андросенко – медична сестра (?), медаллю «За трудову доблість»

Анісімов А. А. – начальник аптеки капітан м/с (1967 –?)

Басенко – медична сестра

Белокур В. І. – начальника мобільної групи майор м/с (жовтень 1964 –?)

Беляєв С. П. – начальник терапевтичного відділення підполковник м/с (1948 – ?)

Биховець – начальником складів «НЗ» капітан м/с (жовтень 1962 –?)

Большаков Л. Ф. – начальник неврологічного відділення підполковник м/с (? –жовтень 1963)

Большун І. І. – начал. інфекційного відділення майор м/с (серпень 1963 – 1967)

Булаєнко І. П. – начал. хірургічного відділення майор м/с (вересень 1966 – ?), підполковник м/с (1968), кандидат медичних наук

Власенко М. І. – начальника рентгенкабінета підполковник м/с (листопад 1963 – ?)

Віленський І. М. – начальника шкірно-венерологічного відділення підполковник м/с (вересень 1964 –?)

Гацко – медична сестра (?)

Герасименко А. І. – начальник рентгенкабінета підполковник м/с (? – серпень 1963)

Германенко І. Н. – начальник аптеки майор м/с (? – листопад 1966)

Голуб Г. М. – начальник військового шпиталю (1959–1961)

Гончаров А. Г. – лікар майор м/с (?), «Відмінник охорони здоров'я»

Городнік А. Г. – старший ординатор хірургічного відділення капітан м/с (листопад 1962–квітень 1963)

Горохова Г. А. – лікар-терапевт, службовиця радянської армії (?)

Граціанов А. Н. – начальника медичної частини госпіталю підполковник м/с (грудень 1962–грудень 1964)

Грязна – медична сестра

Демідов А. В. – начальник неврологічного відділення підполковник м/с (? – 1967)

Денісенко І. С. – начальник ординатора терапевтичного відділення майор м/с (січень 1962 – жовтень 1964)

Донцкер М. Р. – лікар-терапевт, службовиця радянської армії (?)

Зиков В. А. – старший офіцер мобільної групи майор м/с (травень 1960–січень 1962)

Котляр – начальник складів медичного майна капітан м/с (квітень 1959–серпень 1962)

Красуцький В. К. – начальник військового шпиталю підполковник м/с (1961–), депутат міської ради депутатів трудящих (1963)

Крокос – медична сестра

Кулаєв – заступник командира по політчастині, підполковник

Лакішен В. К. – начальник медичної служби підполковник м/с (1968–1972)

Ландер Г. Б. – начальник аптеки підполковник м/с (1948 –квітень 1965)

Левусенков – лікар майор м/с (? – червень 1962)

Міхалойц Г. Н. – лікар-хірург (?), «Відмінник охорони здоров'я»

Мокрушина – медична сестра

Нікітін Н. А. – старший ординатор терапевтичного відділення підполковник м/с (серпень 1960–січень 1962)

Овчинніков І. І. – начальник медичної частини підполковник м/с (1961–грудень 1962)

Осіпов М. І – старший офіцером мобільної групи майор м/с (січень 1962 – вересень 1964)

Павленко – медична сестра

Петров А. М. – помічник начальника по МТЗ капітан м/с (грудень 1960–травень 1966)

Подвезько І. М. – старший ординатор хірургічного відділення майор м/с (серпень 1959 – липень 1962)

Резьбаєв А. Ф. – підполковник м/с лікар (?), «Відмінник охорони здоров'я»

Сіпко А. В. – заступник начальника шпиталю по політчастині підполковник (грудень 1960–?)

Скуріхін М. І. – начальника неврологічного відділення підполковник м/с (1966–?)

Сорокін Б. Г. – начальник очного відділення майор м/с (березень 1964–вересень 1965)

Старожилов Н. С. – старший ординатор хірургічного відділення підполковник м/с (квітень 1963 – ?)

Старчак М. І. – начальник очного відділення майор м/с (березень 1961–березень 1964)

Стояк – медична сестра (?)

Сухов В. В. – старший ординатора терапевтичного відділення підполковник м/с (березень 1963 –?)

Тарасенко М. І. – начальник військового шпиталю (1952–1959)

Чуйченко А. Н. – начальника медичної частини госпіталю підполковник м/с (жовтень 1962 – грудень 1962); звільнений у запас листопад 1963 р.

Цовма В. І. – начальник інфекційного відділення підполковник м/с (1967 – ?)

Шкурко Н. Д. – старший ординатора терапевтичного відділення підполковник м/с (листопад 1962–квітень 1963)

Шульман М. Г. – начальник медичної частини підполковник м/с (1965–1968)

Щербань І. А. – начальник аптеки м/с (? – 1967)

Яневський Л. В. – підполковник м/с (? –жовтень 1962)

Яровой В. Є. – начальник терапевтичного відділення підполковник м/с
(травень 1963 – ?)

Список працівників шпиталю 1969 – т/час, складений за допомогою матеріалів, представлених, Поповим В. В. – завідувач Клубу військового шпиталю

Айнзер В. М. – старша медична сестра ЛОР-відділення

Артюх Т. О. – медична сестра приймально-діагностичного відділення

Бабкін Е. В. – завідувач хірургічного відділення майор м/с (2017 – т/час)

Базілевська А. О. – старша сестра господарчої частини

Бакун Н. В. – медична сестра кардіологічного відділення

Банос І. В. – медична сестра травматологічного відділення

Баранова Т. Д. – медична сестра терапевтичного відділення

Бартошек С. В. – медична сестра неврологічного відділення

Бартошек Т. О. – медсестра терапевтичного відділення

Білий В. В. – лікар-хірург

Блінова А. М. – медична сестра травматологічного відділення

Бобчинець Л. Г. – медична сестра неврологічного відділення

Богдан Л. П. – медична сестра приймально-діагностичного відділення

Бойко Г. П. – старша медична сестра щелепно-лицьової хірургії та стоматології

Бойко М. С. – начальник відділення щелепно-лицьової хірургії та стоматології

Бокач К. К. – старша медсестра приймально-діагностичного відділення

Большун І. І. – начальник медичної служби полковник м/с (1972–1979)

Бондар О. Г. – медична сестра відділення хірургічної інфекції

Бородієнко Л. П. – діловод

Брик В. Д. – завідувач офтальмологічним відділенням підполковник м/с

Бугайова Ю. О. – медична сестра урологічного відділення

Бульба Ю. В. – медична операційна сестра

Варшавер П. – хірург, кандидат медичних наук

- Василенко Н. О. – начальник терапевтичного відділення
- Вереша П. Д. – лікар-уролог
- Винокури О. А. – медична сестра терапевтичного відділення
- Вінніченко О. М. – медична сестра урологічного відділення
- Вітовцев Г. І. – командир «в/ч 29248», полковник м/с (1971–1978)**
- Вовк М. П. – начальник медичної служби полковник м/с (1998–1999)**
начальник військового шпиталю полковник м/с (1999–2005)
- Войченко Н. В. – сестра з господарської частини
- Войчук Т. Н. – медична сестра ЛОР-відділення
- Волощук Н. Є. – бібліотекарка
- Воробей Т. К. – медична сестра
- Гавриленко А. В. – медична сестра терапевтичного відділення
- Гавриленко О. М. – лікар терапевтичного відділення (?), начальник відділення функціональної діагностики майор м/с
- Гавриленко С. В. – медична сестра терапевтичного відділення
- Гайдук Г. М. – молодший медперсонал кардіологічного відділення
- Гончаренко О. Л. – начальник терапевтичного відділення полковник м/с
- Гончаров К. А. – лікар терапевтичного відділення (?); начальник медичної служби майор м/с (2008–2010)
- Горбатко Л. М. – медична сестра приймально-діагностичного відділення
- Горбенко М. О. – начальник приймально-діагностичного відділення
- Гурина Г. В. – лікарка кардіологічного відділення
- Данілова В. П. – медична сестра приймально-діагностичного відділення
- Денисенко А. Г. – медична сестра приймально-діагностичного відділення
- Двинська О. В. – медична сестра приймально-діагностичного відділення
- Дубров С. О. – завідувач неврологічним відділенням (1992 –?)
- Духно В. О. – медична сестра неврологічного відділення
- Євсеєнко К. В. – лікар-терапевт
- Животов В. О. – архіваріус
- Жолудева Л. С. – медична сестра терапевтичного відділення

Запривода В. М. – лікар-хірург

Зволь О. Є. – лікар центру анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії
(2001 – ?)

Зиза Н. М. – старша медична сестра старшина військової служби за
контрактом

Іванова В. М. – молодший медперсонал кардіологічного відділення

Іванова Л. В. – старша медична сестра центру анестезіології, реанімації та
інтенсивної (2001 – ?)

Іващенко Н. М. – старша медична сестра сержант контрактної служби

Іскра Л. М. – медична сестра неврологічного відділення

Кагаєва Н. О. – медична сестра центру анестезіології, реанімації та
інтенсивної терапії

Калашник Я. Ф. – старший ординатор старший лейтенант м/с відділення
хірургічної інфекції

Кальник В. І. – начальник неврологічного відділення майор м/с

Кауркін О. О. – начальник медичної служби полковник м/с (1979–1989)

Клименко О. М. – інспектор з кадрів

Климович О. К. – начальник медичної служби полковник м/с (1999-2008)

Клінцова М. Н. – ординаторка неврологічного відділення

Книщенко О. – лікар-уролог, кандидат медичних наук

Князева І. В. – медична сестра кардіологічного відділення

**Кобилінський Л. О. – начальник військового шпиталю полковник м/с
(1986–1990)**

Ковпак Т. П. – медична сестра урологічного відділення

Козирєва Н. М. – медична сестра офтальмологічного відділення

Козел В. І. медична сестра ЛОР-відділення

Козлов В. М. – ординатор неврологічного відділення майор м/с

Кот М. І. – медична сестра урологічного відділення

Колісніченко О. М. – заступник нач. шпиталю полковник м/с (2000 –?)

Коломієць Н. М. – лікар відділення функціональної діагностики

- Конопля В. К. – сестра з господарчої частини
- Коробко С. В. – медична сестра кардіологічного відділення
- Косих Ю. М. – начальник неврологічного відділення підполковник м/с
- Косенко М. А. – начальник центру анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії підполковник м/с (2001 – ?)
- Красногорова О. І. медична сестра кардіологічного відділення
- Крюкова Л. В. – медична реєстраторка, діловод військового шпиталю
- Кулініч І. М. – медична сестра терапевтичного відділення
- Купрієнко Т. М. – медична сестра терапевтичного відділення
- Купцова А. М. – старша медсестра травматологічного відділення
- Лавренюк А. О. – старша медсестра терапевтичного відділення
- Ладонько В. І. – медична сестра неврологічного відділення
- Лакішен В. К. – начальник медичної служби підполковник м/с (1968–1972)
- Латенко В. Я. – начальник медичної служби полковник м/с (1991–1998)
- Летута Л. С. – медична сестра
- Лемещенко Л. Я. – лікар терапевтичного відділення
- Лисенко О. П. – медична сестра приймально-діагностичного відділення
- Лисиця Ю. В. – медична сестра терапевтичного відділення
- Литвиненко Н. А. – медична сестра неврологічного відділення
- Литкіна М. В. – медична сестра терапевтичного відділення
- Літвін Г. Г. – медична сестра відділення хірургічної інфекції
- Лопатко Є А. – заступник начальника шпиталю, начальник МТЗ (1999 –?)
- Лоцорева Г. С. – ортинаторка неврологічного відділення
- Лузан А. Ф. – медична сестра відділення функціональної діагностики
- Луцько В. І. – медична сестра ЛОР-відділення
- Макаренко В. М. – медична сестра приймально-діагностичного відділення
- Малий В. А. – начальник організаційно-методичного відділення підполковник м/с (1998–?)
- Марущак А. О. – начальник військового шпиталю полковник м/с (1978–1986)**

- Маслова С. Г. – старша медсестра відділення хірургічної інфекції
- Мекшун Н. Л. – медична сестра неврологічного відділення
- Мельниченко Г. І. – лікар кардіологічного відділення (?); завідувач терапевтичним відділенням
- Мельниченко О. М. – старший ординатор центру анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії майор м/с (2001 – ?)
- Мироненко В. І. – старша медсестра кардіологічного відділення
- Мисник О. Л. – медична сестра ЛОР-відділення
- Мінута Л. А. – медична сестра сержант військової служби
- Мірошник А. В. – медична сестра відділення хірургічної інфекції
- Мірошніченко В. Г. – начальник ЛОР-відділення
- Могилевець В. М. – медична сестра терапевтичного відділення
- Мозгова Н. О. медична сестра неврологічного відділення
- Мойсеєнко А. Я. – медична сестра терапевтичного відділення
- Мороз Н. В. – медична сестра відділення хірургічної інфекції (?); сестра господарчої частини терапевтичного відділення
- Мудрая В. А. – медична сестра урологічного відділення
- Мусієнко Г. І. – начальник адміністративної групи
- Навальна Т. Л. – сестра господарчої частини
- Назаренко Н. П. – медична сестра неврологічного відділення
- Назарова Н. А. – лікар-невропатолог
- Наумов С. М. – начальник травматологічного відділення (1992 –?)
- Невжинська А. Д. – медична сестра травматологічного відділення (?); медична сестра урологічного відділення
- Нехай А. Г. – медична сестра кардіологічного відділення
- Нікітенко З. В. – оператор ЕОМ
- Ніколаєнко Л. В. – сестра з господарської частини
- Новацький Ю. Е. – начальник аптеки (1997–2001); заступник начальника шпиталю з медичного постачання – начальник фармацевтичного центру (2001–?)

Новосьолов С. М. – заступник начальника шпиталю, начальник поліклініки шпиталю (2002 – т/час)

Носко Л. М. – бібліотекарка

Обітоцька Н. І. – секретар госпітальної військово-лікарської комісії; медична сестра з дієтичного харчування

Овчинніков Ю. П. – начальник військового шпиталю полковник м/с (1990–1999)

Опанасенко Н. Г. – медична операційна сестра

Отрошко А. П. – завідувач хірургічного відділення (? –2017); начальник медичного відділення підполковник м/с (2017– т/час), кандидат медичних наук

Павлішин О. П. – начальник хірургічного відділення полковник м/с

Панченко Л. В. – молодший медперсонал кардіологічного відділення

Парамонова Т. О. – медична сестра приймально-діагностичного відділення

Партика А. М. – лікар ортопед-травматолог

Петренко Л. С. – медична сестра відділення хірургічної інфекції

Поліщук О. Є. – операційна медична сестра урологічне відділення

Попов В. В. – завідувач Клубом військового шпиталю

Попов А. О. – лікар-невропотолог, начальник неврологічного відділення підполковник м/с

Попова Г. Ф. – медична сестра

Попова Т. М. – лікар акушер-гінеколог

Потапенко К. Л. – медична сестра відділення функціональної діагностики

Прокопенко М. І. – старша медична сестра урологічного відділення

Протас Л. М. – лікар кардіологічного відділення

Пшеничний В. І. – лікар терапевтичного відділення

Пугач О. В. – медична сестра неврологічного відділення

Пухова Л. М. – медична сестра урологічного відділення

Радченко Г. В. – медична сестра неврологічного відділення

Редькіна І. В. – медична сестра кардіологічного відділення

- Рибак О. В. – заступник начальника з виховної роботи (1991 –?)
- Рибачук Г. В. – ординатор неврологічного відділення
- Ривкіна А. Й. – медична сестра ЛОР-відділення
- Рівкіна А. Й. – медична сестра терапевтичного відділення
- Рогаль П. П. – начальник медичної служби полковник м/с (1989–1991)
- Роговець О. І. – медична сестра центру анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії
- Розинко Л. В. – молодший медперсонал кардіологічного відділення
- Розуменко Н. С. – медична сестра терапевтичного відділення
- Савенко К. Ф. – медична сестра ЛОР-відділення
- Саніна М. Е. – ординаторка неврологічного відділення
- Сапон Г. В. – медсестра відділення хірургічної інфекції
- Семенова В. В. – медична сестра кардіологічного відділення
- Семенова І. Д. – завідувачка бібліотекою
- Семко В. М. – начальник урологічного відділення
- Сердюк І. Д. – очільник секретної частини
- Середа О. П. – медична сестра терапевтичного відділення
- Сімчук С. Ю. – медична сестра ЛОР-відділення
- Сірик О. М. – заступник командира з виховної роботи підполковник
- Сластіон Т. П. – медична сестра відділення хірургічної інфекції
- Слєсаренко О. П. – начальник військового шпиталю полковник м/с (2005- т/час)**
- Степанець Н. В. – молодший медперсонал кардіологічного відділення
- Степаненко Т. Я. – медична сестра урологічного відділення
- Сунко Н. В. – медична сестра центру анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії
- Татаренко Н. В. – медична сестра урологічного відділення
- Ткаченко Р. Т. – медична сестра відділення функціональної діагностики
- Трегубенко С. М. – начальник кардіологічного відділення полковник м/с
- Топоровська В. І. – медична сестра терапевтичного відділення

Уварова Л. М. – операційна медична сестра

Федоренко В. О. – лікар центру анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії (2001 – ?)

Хардікова Л. Г. – медична сестра центру анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії

Харитоновна Н. М. – медична сестра терапевтичного відділення

Хотінь О. І. – сестра-господарка

Циганок О. П. – медична сестра урологічного відділення

Чеботар О. Д. – медична сестра неврологічного відділення

Чугай С. В. – лікар центру анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії (2001 – ?)

Шашкова Т. В. – медична сестра приймально-діагностичного відділення

Швець О. В. – начальник медичного відділення підполковник м/с (2010–2017)

Шевцова А. П. – медична сестра терапевтичного відділення

Шекер Г. Г. – начальник відділення хірургічної інфекції полковник м/с

Шклярчук М. В. – нач. відділення хірургічного профілю полковник м/с (?)

Шурубенко Р. М. – медична сестра ЛОР-відділення

Щередіна А. П. – ординаторка неврологічного відділення

Яковенко Н. П. – медична сестра

Список працівників неповний, проте ми плануємо його доопрацювати. Можливості для цього у нас на сьогодні є. Допоможе нам у цьому завідувач Клубом військового шпиталю В. В. Попов.

ВИСНОВКИ

Своє дослідження ми розпочали з огляду питання становлення медицини на Чернігівщині. Допомогу в цьому нам надали студії наших земляків-дослідників: Шари Л. – «Медичне обслуговування населення Чернігова (70 – 90-і роки ХІХ ст.)», Руденка В. – «Як народжувалася чернігівська медицина»; лікарів-краєзнавців Груши А. М., Дулі М. М. – «З історії медицини Чернігівщини», «Розвиток медицини та фармації на Чернігівщині» та ін.

Історія Чернігівського військового шпиталю нараховує 88 років функціонування – це роки репресій, голодомору, Другої світової війни, післявоєнного відновлення життя, «соціалістичних змагань» та радянської розбудови, виконання інтернаціональних місій, період перебудови та державного становлення. Шпиталь гідно витримав усі випробування, виконуючи свою головну функцію – в мирних та військових умовах забезпечував необхідне лікування військовослужбовців, органів надзвичайних ситуацій та інших воєнізованих органів держави. На сьогодні шпиталь є вагомим структурним підрозділом військової медицини, важливим військово-медичним закладом України, багатoproфільним клінічним, лікувально-діагностичним та науковим центром, в якому лікуються військовослужбовці, ветерани Збройних Сил та, по-можливості, цивільні пацієнти. Чернігівський військовий шпиталь з початком бойових дій на сході долучився до порятунку поранених українських захисників, надання їм медичної та психологічної допомоги, як на території шпиталю, так і на передовій.

Повертаючись до питання вивчення історії Чернігівського військового шпиталю, важливо зазначити, що джерельної та історіографічної бази для дослідження недостатньо. Відносно повна історія шпиталю, розбита на три періоди: 1933–1946 рр.; 1947–1959 рр.; 1959–1967 рр., складена очільниками закладу і зберігається у його музеї. Проте, чітких термінологічних рамок в

описах не дотримано, характер викладу відповідає радянській ідеології, акцентуванню на її ціннісні орієнтири, деяка інформація викликає сумніви. Наступні періоди представлені у вигляді «Історичних довідок», оглядів роботи відділень шпиталю та їх персоналу з нагоди певного ювілею закладу, а також статей у ЗМІ, присвячених знаковим подіям, пов'язаним з діяльністю військово-медичного персоналу. Достатньо повна інформація надається щодо штату працівників, але фактично не вказуються причини кадрових змін. З 1991 р. заклад декілька разів змінював своє підпорядкування – КВО, Одеський ВО, Північний ВО, можливо з цієї причини на деякі питання щодо реорганізації закладу, долі деяких працівників, наявності певних документів тощо ми не отримали відповідей. Вважаємо, що певні труднощі з пошуком інформації пов'язані з епідеміологічною ситуацією на сьогодні у державі, проте пошук матеріалів з історії військового шпиталю необхідно продовжувати і допомогу нам в цьому готові надати зацікавлені структури військового медзакладу.

При з'ясуванні передумов створення військового шпиталю у Чернігові ми встановили, що головною причиною його відкриття була необхідність територіального наближення спеціалізованої медичної допомоги військовим частинам, розташованих у Чернігівській та Сумській областях, а також переповнення відділень Київського військового госпіталю пацієнтами з усіх регіонів України. Робота по облаштуванню шпиталю розпочалася з 1 лютого 1933 р., керманічем було призначено військового лікаря М. І. Мельникова. 9 березня 1933 р. шпиталь фактично розпочав свою медично-лікувальну роботу – прийняв перших пацієнтів. Ця дата вважається Днем народження шпиталю.

Основним напрямками діяльності військового медичного закладу були – хірургія, терапія, стоматологія, фізіотерапія, рентгенкабинет, ЛОР та офтальмологія, шкірно-венерологічне відділення, пізніше – гарнізонна поліклініка.

З початком війни протягом 14 днів шпиталь займався формування приписних частин, приймав перших поранених. У зв'язку з німецькими бомбардуваннями міста, заклад змінював місце своєї дислокації, а у серпні 1941-го р. розпочалася його евакуація в тил. Близько двох місяців шпиталь дислокувався спочатку у м. Пролетарськ Ворошиловградської області (сучас. вкл. до м. Лисичанськ (1965), Луганська обл.), потім переїхав до м. Первомайськ, тієї ж області. У листопаді 1941 р. шпиталь отримав наказ направлятись до м. Барнаула Алтайського краю. Проте плани змінилася і шпиталь направився у м. Тюмень Омської області, де увійшов до підпорядкування РЕП 91 м. Свердловськ (сучас. Довжанськ) і став головним і сортувальним закладом Тюменського гарнізону.

Після звільнення Чернігова від німецьких окупантів шпиталь повернувся у місто і з січня 1944 р. став працювати як евакошпиталь. У післявоєнний період військово-медичний заклад було реформовано з евакошпиталю у Чернігівський військовий шпиталь Київського військового округу. Новими завданнями післявоєнного періоду стало вдосконалення медичних знань штатних працівників та поліпшення лікувальної роботи. Відкривались нові відділення, діагностичні лабораторії. Відбулись зміни в штатному управлінні. Час від часу змінювався лікарський колектив. Покращувались умови перебування пацієнтів.

У 50-х рр. шпиталь розпочав активно займатися науково-дослідною роботою, організовував тематичні конференції, підтримував раціоналізаторську діяльність, видавав наукові праці та статті. У 1959 р. шпиталь починає відновлювати свою сучасну будівлю – на руїнах колишньої духовної семінарії, що розміщалась у садибі XVII ст. чернігівського полковника Павла Леонтійовича Полуботка. Крім цього, у 1959 р., враховуючи відповідні ідеологічні настрої очільників держави, у всіх лікувальних закладах розпочалися соціалістичні змагання до 42-ї річниці Великої Жовтневої Соціалістичної революції. За результатами перевірки комісія ВМО КВО оцінила роботу особового складу шпиталю на «добре». У

висновках інспекція зазначили, що заклад спроможний вирішувати завдання надання кваліфікованої медичної допомоги у повному обсязі, має достатній досвід роботи в польових умовах, має належний рівень військової та трудової дисципліни

У шпиталі продовжувалась проводитися робота по забезпеченню комфорту та побуту для хворих, Інспекторська перевірка відмітила високі показники у роботі та навчанні військово-медичного штату. 30 грудня 1960 р. шпиталю присвоїли умовне найменування – «в/ч 29248».

19 січня 1966 р. начальник військового шпиталю В. К. Красуцький підписав наказ про переведення лікувального закладу у новий корпус (вул. Свердлова, 40). Особовий склад зайнявся обладнанням лікувальних кабінетів, меблюванням палат, благоустроєм території, обладнанням кухні та організацією харчування тощо. 60–70-ті рр. відмічені проходженням удосконалення організаційно-штатної структури шпиталю.

За успіхи, досягнуті у лікуванні та оздоровленні військовослужбовців, інвалідів Другої світової війни 3 грудня 1975 р. шпиталь нагородили Почесною грамотою Президії Верховної ради Української РСР.

У 70–80-ті рр. на базі шпиталю проводились тактико-спеціальні заняття, відпрацьовувалися питання щодо розгортання багатoproфільного шпиталю – хірургічного, терапевтичного, інфекційного, з особливо небезпечних інфекцій. Міністерством оборони СРСР проводилися експериментальні навчання з розгортання киснево-добувного загону.

Отже, можна зазначити, що у радянські часи Чернігівський військовий шпиталь відповідав усім вимогам політики партії та уряду. Прийма участь у виголошених заходах держави, удосконалював свою професійну майстерність, займався науково-дослідною роботою, приділяв увагу покращенню умов праці колективу та обслуговування пацієнтів.

З проголошенням Української незалежності розпочинається нова сторінка в історії нашого закладу. Шпиталь перепідпорядковується спочатку Київському, далі Одеському військовому округу, пізніше перетворюється на

407-й Центральний військовий госпіталь Північного ОК. Продовжувалась реформація Збройних Сил України. Наступним кроком для шпиталю стало переформування його у листопаді-грудні 2005 р. у 407-й Базовий військовий шпиталь.

З початком бойових дій на сході України шпиталь активно долучається до допомоги нашим військовим. Сьогодні, медичний заклад посідає гідне місце серед цивільних та військово-медичних лікувальних закладів Збройних Сил України. Він є центром лікувально-діагностичної, профілактичної, науково-методичної роботи військ Північного ОК. Команда військових медиків постійно вдосконалюється.

Медичний склад Чернігівського військового шпиталю у різні періоди його діяльності складався з високоспеціалізованих лікарів. За весь час свого існування відбулося чимало кадрових змін. В кожному відділенні працюють досвідчені медики в чинах полковників, підполковників, майорів. На сьогодні очільником госпіталю є кандидат медичних наук, полковник медичної служби О. П. Слесаренко, учасник бойових дій в Афганістані, нагороджений двома орденами «Червоної зірки» та орденом «За службу Батьківщині» III ступеня.

Отже, у процесі дослідження нам вдалося реконструювати історію Чернігівського військового шпиталю, висвітлити його основні напрями роботи, прослідкувати зміни у штатному розкладі та кадровій політиці медзакладу. Розраховуємо на подальшу співпрацю з працівниками Клубу шпиталю з метою відтворення структури закладу за такою схемою: рік – напрями діяльності – кадрове забезпечення – досягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. ДАЧО. Фонд Р – 1532. Оп. №1. Ед. хр. № 27. Арк 5. : Два документа:
 - 1) Текст виступлення А. И. Белого на зустрічі ветеранів фронтового госпіталю №1949 Северо-Западного фронту.
 - 2) Стаття А. И. Белого и П. Кияна об історії цього госпіталю, сформованого в 1941 г. в гор. Чернігові з медпрацівників області.
2. ДАЧО. Фонд Р – 5153. Оп. № 1. Ед. Хр. № 31. Арк. 161. : О роботі евакогоспіталей. Доклади.
3. Респондент В. В. Попов – начальник Клубу військового шпиталю: Інформація про роботу шпиталю з використання матеріалів музею-архіву закладу.
Матеріали Клубу військового шпиталю «Історія госпіталю»
4. Березинський І. Військовому госпіталю передали медичне обладнання, придбане громадянами 67 латвійських міст. *Чернігівські відомості*. 2016. № 3 (20 січня). С. 3.
5. Військовому лікарю – почесне звання. *Деснянка*. 2017. 19 жовтня. С. 2.
6. Історична довідка Чернігівського військового госпіталю / О. П. Слесаренко, О. В. Швець, В. В. Пінчук // ВГО «Звитяга»: Спілка ветеранів та працівників силових структур України. Режим доступу : <http://zvitiaga.org/catalog/award/istorichna-dovidka7>
7. Науменко В. Політ милосердя довжиною у 80 років. *Військо України*. 2013. № 2 (149). С. 39–41
8. Науменко В. Спасибі медикам у погонах!: Чернігівському військовому госпіталю 80-т років. *Деснянська правда*. 2013. 14 лютого. С. 6.
9. Осташко І. Військовими медиками стають за покликом серця. *Деснянка вільна*. 2013. 7 лютого. С. 10.
10. Чернігівський 407 Центральний військовий шпиталь – 70 років. Історична довідка / М. П. Вовк, С. Ф. Чепіга. 2003. 24 с.

11. Чернігівському військовому шпиталю 75 років: Милосердя та честь / начальник Чернігівського військового госпіталю полковник м/с О. Слесаренко. 2008. 6 с.
12. Чернігівський військовий госпіталь – 80 років. 80 років на варті здоров'я людини. 2013. 16 с.
13. Федосенко Н. «Готові оперувати від 20-ти до 40-ка поранених військовослужбовців за день», – говорить начальник Чернігівського військового госпіталю полковник медичної служби Олександр Слесаренко. *Гарт*. 2014. 19 червня. С. 3.

Література та інформаційні ресурси

14. Абросимова С. Д. І. Яворницький і розвиток архівної справи на Катеринославщині // *Студії з архівної справи та документознавства*. 1998. Т. 3. С. 129–135. Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
15. Боплан Гійом Левассер де. Опис України, кількох провінцій королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн / Переклад Я. І. Кравця, З. П. Борисюк. К., 1990. Режим доступу : <http://litopys.org.ua/boplan/opys.htm>
16. Верхратський С. А., Заблудовський П. Ю. Історія медицини: Нав. посібник. 4-е вид., випр. і допов. К. : Вища школа, 1991. С. 208.
17. Груша А. М., Дуля М. М. З історії медицини Чернігівщини. Чернігів, 1999. 208 с.
18. Історія медицини: посібник для студентів медичних інститутів / За ред. С. А. Верхратського. Київ, 1964 р. С. 158–160.
19. Леус В. Інститут фізметодів лікування. *Чернігівські відомості*. 2003. 4 квітня. С. 4.
20. Лавріненко Л. І. Охорона здоров'я на Чернігівщині (1960–1980-ті роки) : монографія. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2018. 200 с.

21. Науменко В. Гордість та слава Чернігівського військового госпіталю. ВГО «Звитяга»: Спілка ветеранів та працівників силових структур України. Режим доступу : <http://zvitiaga.org/catalog/award/istorichna-dovidka7>
22. Організація медичного забезпечення військ: Підручник для студентів ВМЗО України. К., 2005. Режим доступу : <https://docsarchive.net/3492307/>
23. Перебийніс Г., Чурпій.К. Історія Маловисківської лікарні. Кіровоград : Центр. Укр. вид-во, 2005. 108 с.
24. Розвиток медицини та фармації на Чернігівщині / А. М. Груша, С. В. Пасталиця, М. М. Дуля. Чернігів, 2003. 48 с.
25. Руденок Володимир. Як народжувалася чернігівська медицина. *Чернігів – подорож на сто років назад*. Чернігів : Центр гуманістичних технологій «АХАЛАР», 2009. С. 53–57. Режим доступу : http://ahalar.org/media/book_100.pdf
26. Седнівець Лада. Незабутній вересень 1943-го: Чернігів визволений, а ворог знищений [історія]. *Чернігівські відомості*. 2014. 17 вересня № 38 (1226), С. 16.
27. Становлення військово-медичної освіти в Україні (кінець XVIII – початок XIX століть) // II з'їзд істориків медицини України з міжнародною участю, присвячений 215-й річниці заснування медичного факультету Каразінського університету.: Матеріали з'їзду (23 жовтня 2019 року, м. Харків, Україна). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 12–16.
28. Топчій О. Становлення системи охорони здоров'я Чернігівщини: роль сільських медичних працівників (1920-1930 рр.). *Краєзнавство*. 2014. Вип. 2. С. 81 – 87.
29. Черниговский военный госпиталь получил медицинское оборудование // УНИАН от 15 января 2016. Режим доступу :

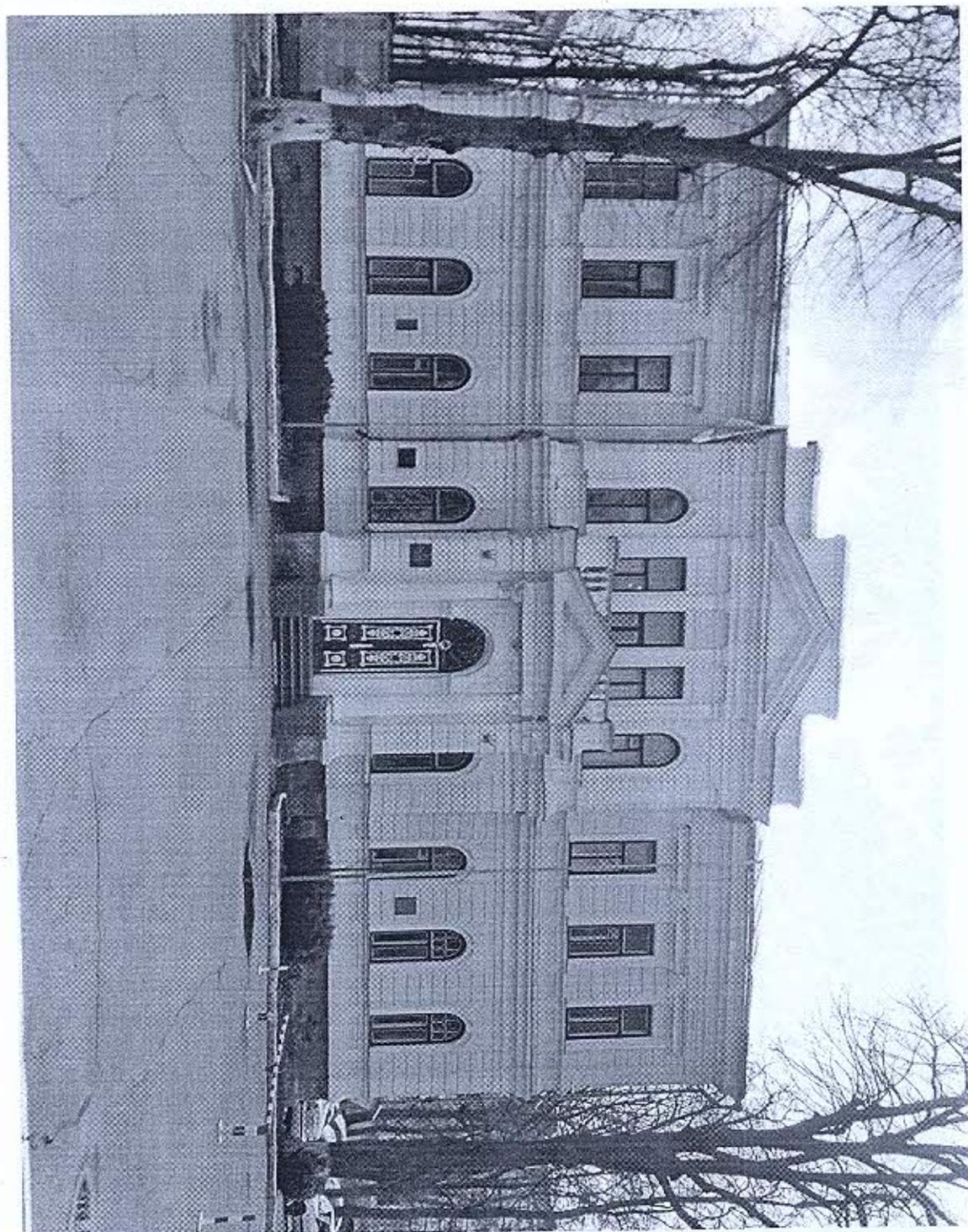
<https://www.unian.net/health/regnews/1237724-chernigovskiy-voennyiy-gospital-poluchil-medsinsкое-oborudovanie.html>

30. ЦК КПСС. О подготовке к 50-летию Великой Октябрьской социалистической революции : Постановление ЦК КПСС от 4 янв. 1967 г. М. : Политиздат, 1967. 32 с. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
31. Шара Л. Медичне обслуговування населення Чернігова (70 – 90-і роки ХІХ ст.). *Сіверянський літопис*. 2010. № 4-5. С. 171–178.

ДОДАТКИ

Додаток А

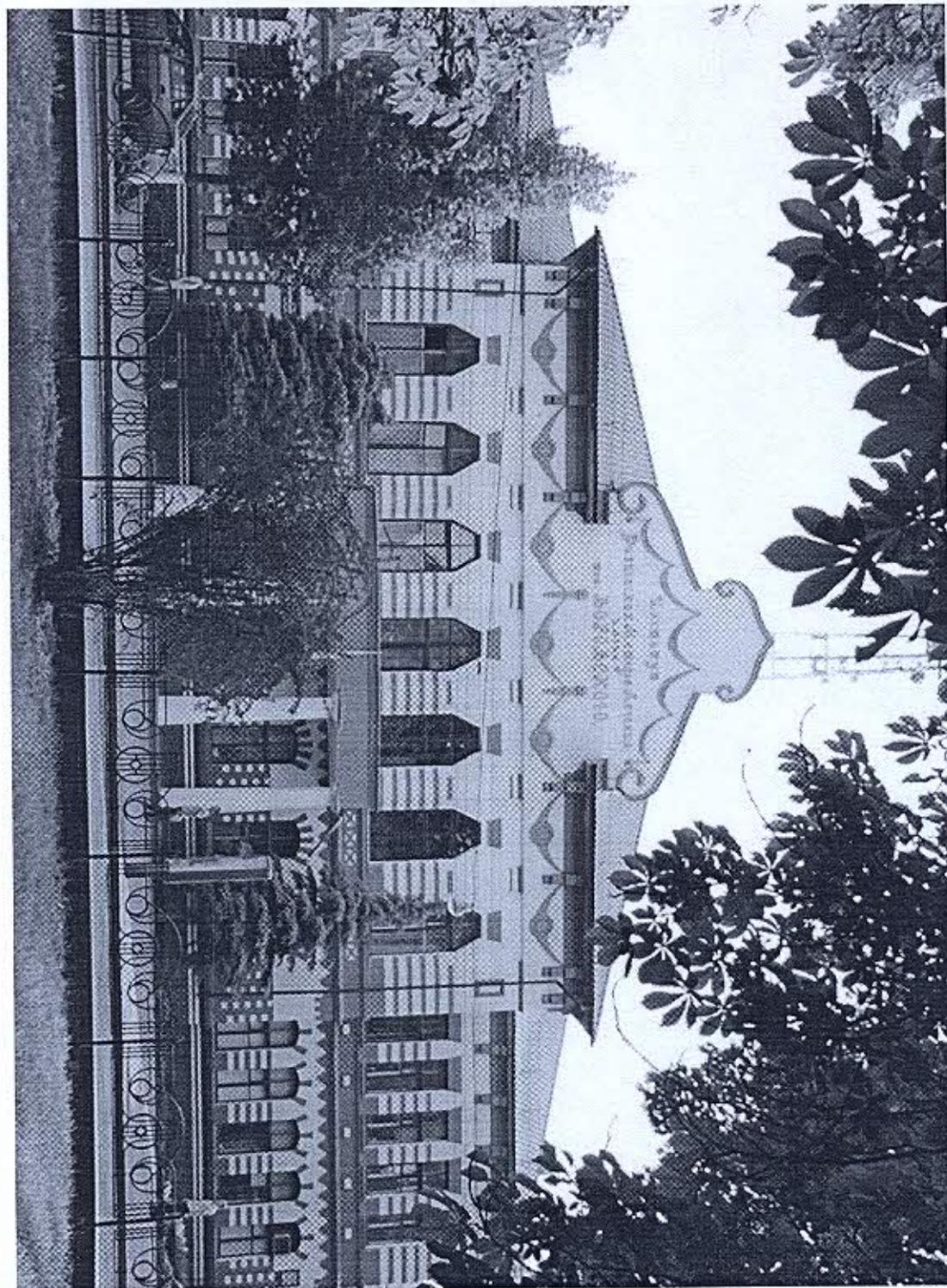
З лютого 1933 р. госпіталь займав будинок колишнього Дому губернатора.

Джерело: Військово-музичний центр Сухопутних військ Збройних Сил України. URL: <http://8582.map.cn.ua>

Додаток Б

У 1935 р. при шпиталі створили військовий санаторій на 50 місць. Інститут фізметодів лікування імені тов. Воровського – медичний заклад, що існував у Чернігові до 1941 р.

Джерело: Будинок Інституту фізичних методів лікування ім. Воровського.
URL: <https://chernihivregion.travel/turystychni-objekty/pamiatky-oblasti/item/958-budynok-instytutu-fizychnykh-metodiv-likuvannia-imvorovskoho>

Додаток В

Начальник медичної частини шпиталю (1934–1947). Х. Д. Косий.

Джерело: Матеріал представлений завідувачем Клубу військового шпиталю Владиславом Валерійовичем Поповим, зберігається у музеї Клубу військового шпиталю. (Власне фото).

Додаток Д

З 22 червня 1941 р. для шпиталю звільнили будівлю дачі Облвиконкому.

Джерело: Садиба Григорія Глібова (Інститут мікробіології). URL:
https://ua.igotoworld.com/ru/poi_object/68210_usadba-grigoriya-glebova-institut-mikrobiologii.htm

Додаток Е

З січня 1944р. госпіталь був розташований в будинках офіцерського складу по вул. Шевченка – Леніна, 130 (сучас. проспект Миру, 130)

Джерело: Матеріал представлений завідувачем Клубу військового шпиталю Владиславом Валерійовичем Поповим, зберігається у музеї Клубу військового шпиталю. (Власне фото).

Додаток Ж

Микола Іванович Тарасенко – начальник військового шпиталю
підполковник м/с (1952 – 1959)

Джерело: Матеріал представлений завідувачем Клубу військового шпиталю Владиславом Валерійовичем Поповим, зберігається у музеї Клубу військового шпиталю. (Власне фото).

Додаток 3

Ігнатій Тимофійович Яковлев – начальник по політичній частині

Джерело: Матеріал представлений завідувачем Клубу військового шпиталю Владиславом Валерійовичем Поповим, зберігається у музеї Клубу військового шпиталю. (Власне фото).

Додаток И

В. О. Кузьмін – заступник начальника шпиталю по політчастині
підполковник (1948 (?) – лютий 1961)

Джерело: Матеріал представлений завідувачем Клубу військового шпиталю Владиславом Валерійовичем Поповим, зберігається у музеї Клубу військового шпиталю. (Власне фото).

Додаток К

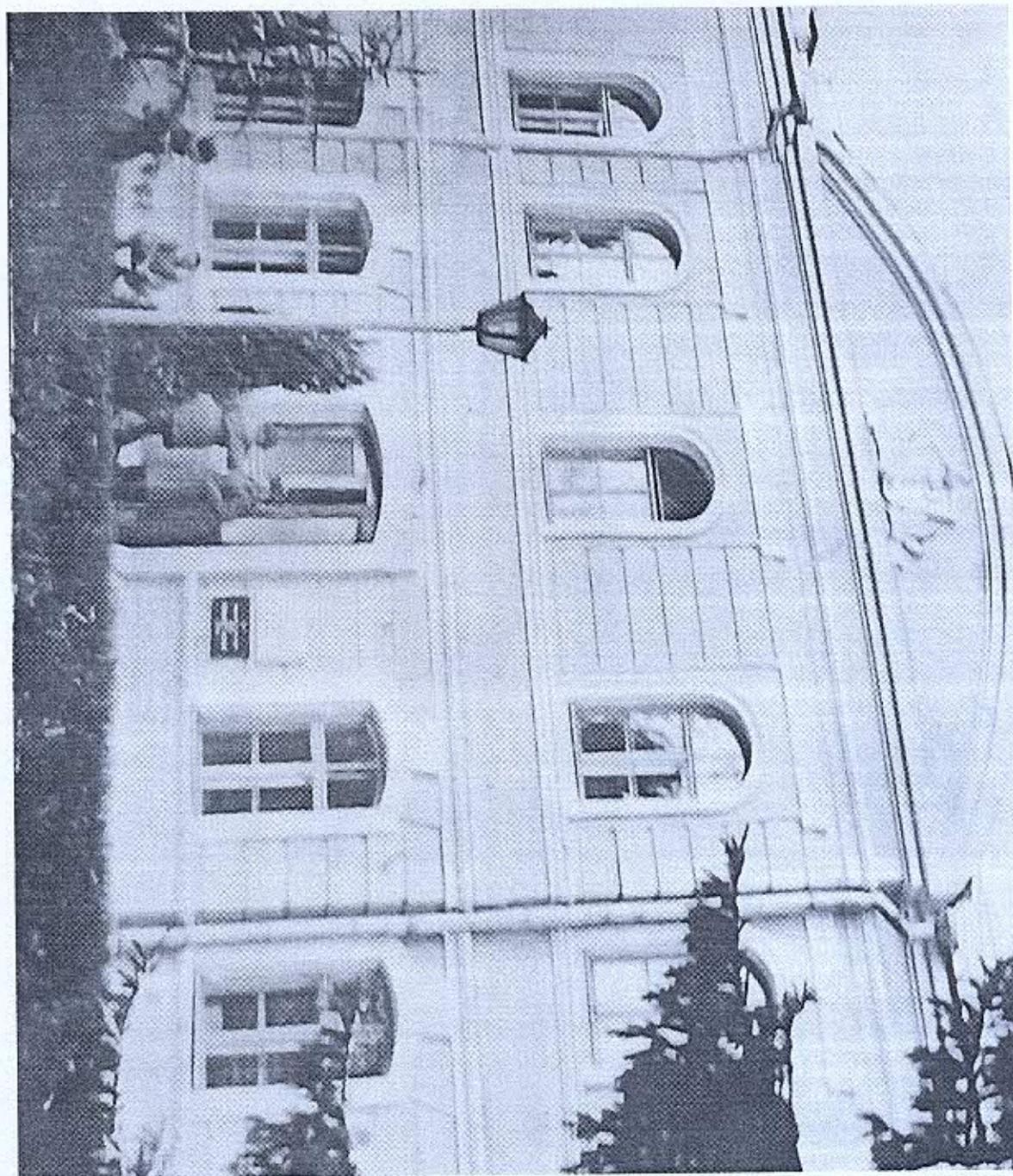
Шульман Михайло Григорович. Начальник медичного госпіталю – хірург

Джерело: Матеріал представлений завідувачем Клубу військового шпиталю Владиславом Валерійовичем Поповим, зберігається у музеї Клубу військового шпиталю. (Власне фото).

Додаток Л

19 січня 1966 р. начальник військового шпиталю В. К. Красуцький підписав наказ про переведення лікувального закладу у новий корпус (вул. Свердлова, 40)

Джерело: Матеріал представлений завідувача Клубу військового шпиталю Владиславом Валерійовичем Поповим, зберігається у музеї Клубу військового шпиталю. (Власне фото).

Додаток М

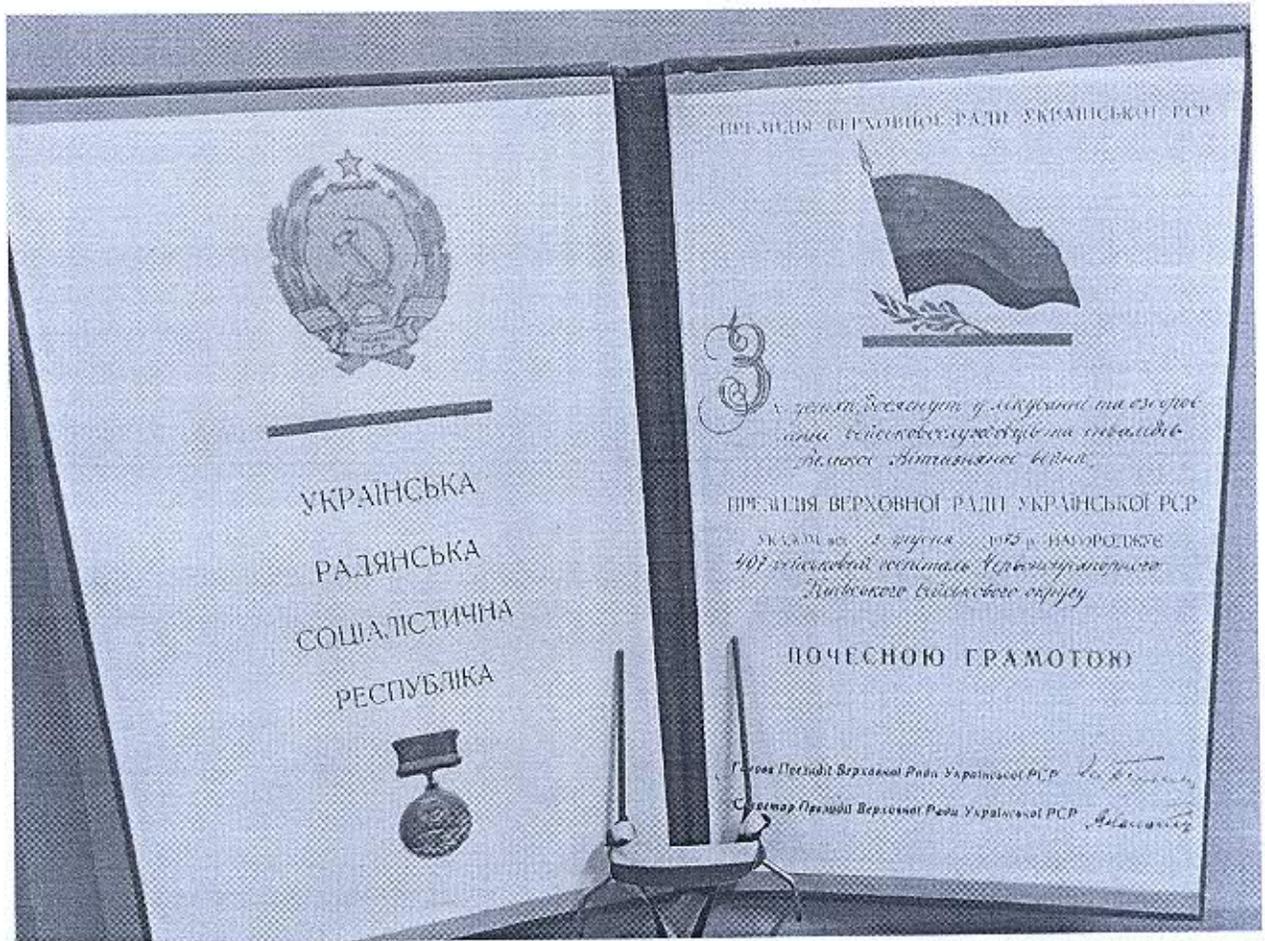
Овчинніков Іван Іванович. Начальник медичної частини (1961–1962)

Джерело: Матеріал представлений завідувачем Клубу військового шпиталю Владиславом Валерійовичем Поповим, зберігається у музеї Клубу військового шпиталю. (Власне фото).

Додаток Н

3 грудня 1975 р. шпиталь нагородили Почесною грамотою Президії
Верховної ради Української РСР

Джерело: Матеріал представлений завідувачем Клубу військового шпиталю Владиславом Валерійовичем Поповим, зберігається у музеї Клубу військового шпиталю. (Власне фото).

Додаток П

Олександр Петрович Слесаренко – начальник Чернігівського військового шпиталю полковник м/с (2005 – т/час).

Джерело: Матеріал представлений завідувачем Клубу військового шпиталю Владиславом Валерійовичем Поповим, зберігається у музеї Клубу військового шпиталю. (Власне фото).

МЕТОДИЧНИЙ ДОДАТОК
 Розробка плану-конспекту уроку
УРОК (Історія України)

Тема: Війна на Сході України

Мета:

- ✓ Поглибити знання учнів про героїчне минуле нашого народу.
- ✓ Дослідити розгортання і перебіг історичних подій війни на сході України.
- ✓ З'ясувати передумови та початок АТО.
- ✓ Розглянути роль Чернігівського шпиталю у зазначений період.
- ✓ З'ясувати наслідки російської агресії для України.
- ✓ Виховувати в учнів шану і повагу до тих, хто цінною свого життя здобуває нам перемогу.
- ✓ Розвивати увагу, пам'ять, мислення, зв'язне мовлення, вміння аналізувати та робити висновки, висловлювати власні судження;

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- ✓ оперувати понятійним та хронологічним матеріалом;
- ✓ висловлювати власні судження щодо подій на сході України
- ✓ пояснювати причини і наслідки агресії Російської Федерації проти України;
- ✓ визначати роль Чернігівського військового шпиталю у період АТО
- ✓ представляти історію Чернігівського військового шпиталю

Тип уроку: засвоєння нового матеріалу.

Основні поняття: Сепаратизм, Гібридна війна, Антитерористична операція (АТО), Операція об'єднаних сил (ООС).

Обладнання: мультимедійна дошка, ілюстративний ряд.

Хід уроку:

- I. Організаційна частина уроку.
- II. Актуалізація опорних знань.

- *Згадайте, які події осені 2013 – зими 2014 року стали доленосними для народу України. Відповідь обґрунтуйте.*

III. Вивчення нового матеріалу

1. Передумови збройної агресії

Запропонувати учням пригадати, з якими подіями пов'язують початок Антитерористичної операції на Сході?

Протягом березня-травня 2014 року у багатьох містах східних, центральних та південних регіонів України відбулася серія мітингів і акцій, що отримала назву «Російська весна. Причиною виступів стали події Євромайдану і процес встановлення Росією контролю над Кримом – акції проходили під російськими прапорами і проросійськими гаслами.

Головною причиною війни було прагнення РФ відновити територію СРСР під гаслом відновлення «Русского мира».

Що таке сепаратизм?

Сепаратизм – практика відокремлення, відділення частини території держави з метою створення нової самостійної (суверенної незалежної) держави або входження до складу іншої держави чи набуття статусу найширшої автономії.

У березні проросійські сепаратисти за підтримки російських спецслужб почали вуличні акції на Донбасі та в деяких інших регіонах під гаслами приєднання до «Митного Союзу», «федералізації». Починаючи з березня 2014 р. проросійські бойовики захопили деякі державні установи Донецька, Луганська та інших міст Донбасу, окупанти силою взяли під контроль управління МВС у Слов'янську та Краматорську.

Сепаратисти проголошували самозвані «республіки», маючи щонайбільше по кілька тисяч прихильників на вулицях. На Донеччину й Луганщину безперешкодно прибували загони російських диверсантів, оскільки кордон не було перекрито.

У середині квітня загін озброєних російських терористів під керівництвом офіцера російської розвідки захопив м. Слов'янськ та довколишні території. У місті, як і в Донецьку та Луганську, почалися вбивства українських патріотів. Одними з перших терористи закатували студентів та депутата Горлівської міськради за його намір зберегти український прапор над міською радою. Невдовзі терор став масовим.

Перші масштабні проросійські виступи на сході України відбулися 1 березня 2014 року в Донецьку та Луганську. В цей день мітингувальниками було піднято над будівлями Донецької та Луганської облдержадміністрацій російські прапори. В той же день Донецька облрада ухвалила рішення щодо проведення референдуму щодо подальшої долі

Донбасу, а Луганська обласна рада наступного дня ухвалила рішення про визнання нелегітимними центральні органи виконавчої влади України. 9 березня у Луганську, а 13 березня - у Донецьку сталися перші сутички між проукраїнськими та проросійськими силами. Так, 9 березня проросійські активісти за невтручання міліції розігнали мітинг з нагоди 200-річчя Т. Шевченка, а 13 березня – напали на мітинг за єдність України, що проходив у Донецьку. Дмитро Чернявський став першою жертвою зіткнень, отримавши ножове поранення від російського бойовика на мітингу в Донецьку. Протягом квітня 2014 року сепаратистськими угрупованнями за допомогою російських спецслужб були проголошені на території Донецької та Луганської областей так звані «народні республіки».

2. Початок антитерористичної операції в Україні та бойові дії.

Розповідь вчителя

У відповідь на терор Україна розпочала Антитерористичну операцію (АТО), яка фактично стала російсько-українською війною.

13 квітня 2014 р. в. о. Президента України Олександр Турчинов виконуючий обов'язки Президента України з 23 лютого по 7 червня 2014 р. заявив, що для того, щоб зупинити розгул тероризму, організованого російськими спецслужбами у східних регіонах України, РНБО розпочинає широкомасштабну антитерористичну операцію із залученням Збройних Сил України.

Антитерористична операція (АТО) — комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, підтримання безпеки для населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності.

Сама операція тривала з 14 квітня 2014 року до 30 квітня 2018. Після АТО на сході України була введена операція Об'єднаних сил (ООС).

Операція об'єднаних сил (ООС) — комплекс воєнних і спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямованих на протидію діяльності незаконних російських і проросійських збройних формувань у воєнному конфлікті на сході України.

Запитання

Чому російсько-українська війна була названа АТО, а війна не була оголошена?

Перегляд відеофрагменту з обговоренням.

<https://www.youtube.com/watch?v=8jBxfMJTv5c>

Запитання

1. Як пояснив О. Турчинов необхідність розпочати АТО?
2. Чого спочатку намагалась уникнути Україна?

Робота з термінами

Гібридна війна – дії однієї держави проти іншої з метою зробити її внутрішньо вразливою для успішного здійснення прямої агресії, анексії території.

Робота над схемою

Типові компоненти гібридної війни.

Гібридна війна			
створення внутрішніх суспільних протиріч через пропаганду з її переходом у інформаційну війну	створення економічних проблем через економічне протистояння з переходом в економічну війну та протидію зв'язкам країни-жертви з сусідніми країнами	підтримка сепаратизму та тероризму аж до актів державного тероризму	сприяння створенню нерегулярних збройних формувань (повстанців, партизан та ін.) та їх оснащення

Основні події 2014 – 2015 років

(Учні складають таблицю з короткими тезами стосовно основних подій.)

Дати	Подія
1 березня 2014 р.	Перші масштабні проросійські виступи в Донецьку та Луганську.
7 квітня 2014 р.	Проголошення «ДНР».
13 квітня 2014 р.	Оголошення в. о. Президента України Олександром Турчиновим про початок проведення АТО.
24 квітня 2014р.	Розпочався перший штурм Слов'янська

7 квітня 2014 р.	<i>Проголошення «ЛНР».</i>
11 травня 2014 р.	<i>У Донецькій і Луганській областях відбулися псевдореферендуми «про суверенітет»</i>
22 травня 2014 р.	<i>У бою під Волновахою загинули 18 українських військових, 32 отримали поранення</i>
25 травня 2014р.	<i>Обрання Президентом України Петра Порошенка.</i>
26 травня 2014 р.	<i>Початок боїв за Донецький аеропорт.</i>
<p>Станом на 8 червня 2014 р. бойовики утримували практично всю промислову агломерацію, включно з Донецьком і Луганськом. Тоді північна межа контрольованих ополченням територій проходила по лінії Червоний Лиман — Сіверськ — Сєверодонецьк — Станично-Луганське. Західна і південна межі проходили по околицях міст Дружківка — Костянтинівка — Дзержинськ — Авдіївка — Донецьк — Старобешеве — Комсомольське. У Маріуполі готувалося повне зачищення міста від сепаратистів.</p>	
13 червня 2014 р.	<i>Звільнення українськими військами Маріуполя.</i>
14 червня 2014 р.	<i>Російські терористи збили Іл-76 Збройних сил України, загинуло 49 українських військовослужбовців.</i>
20 червня 2014 р.	<i>Був опублікований Указ № 548/2014 Президента України П. Порошенка «Про План мирного врегулювання ситуації в східних регіонах України». Однак домогтися реального припинення бойових дій не вдалося</i>
27 червня 2014 р.	<i>Підписання економічної частини Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.</i>
1 липня 2014 р.	<i>П. Порошенко оголосив про припинення одностороннього перемир'я. МЗС України заявив, що за час перемир'я терористи 108 разів напали на сили АТО, загинули 27 військовослужбовців</i>
<p><i>У липні 2014 р. перемоги були на боці українських вояків . Територія, контрольована терористами, зменшилася втричі</i></p>	

5 липня 2014 р.	<i>Звільнення українськими військами Слов'янська та Краматорська.</i>
17 липня 2014 р.	<i>Збиття російськими терористами Боїнга 777 «Малазійських авіаліній», жертвами стали 298 осіб.</i>
23 серпня 2014 р.	<i>Кордон України перетнули російські війська. У результаті цього угруповання українських військ в районі Іловайська було оточене, противник вийшов до Маріуполя, деблокувавши Луганськ і відкинувши українські війська до Сіверського Дінця.</i>
5 вересня 2014 р.	<i>Підписання в Мінську тимчасового перемир'я.</i>
20 вересня 2014 р.	<i>Підписання Мінського меморандуму.</i>
2 листопада 2014 р.	<i>Псевдовибори на Донбасі.</i>
13 січня 2015 р.	<i>Теракт під Волновахою.</i>
24 січня 2015 р.	<i>Масовий обстріл російськими терористами житлових районів Маріуполя.</i>

Перегляд учнями відео: «Бойові дії 2014 – 2016»

<https://www.youtube.com/watch?v=BPu6hIwbQBw>

Розповідь учителя

У травні 2014 р. відбулися вибори Президента України. Перемогу в першому турі здобув П. Порошенко.

Бесіда

• Як ви вважаєте, обрання президента в один тур — це повна підтримка кандидатури Порошенка чи необхідність, зумовлена складною внутрішньою ситуацією?

Робота з історичною інформацією

• *Опрацювати текст і відповісти на запитання.*

5 вересня 2014 р. у Мінську був підписаний протокол про припинення вогню:

1) утворювалася 30-кілометрова зона розмежування;
2) контроль українсько-російського кордону забезпечували фахівці ОБСЄ;

3) передбачалось надання широкого самоврядування територій, що опинилися під контролем бойовиків;

4) такий статус було передбачено на три роки, а потім мали бути проведені місцеві вибори.

Запитання

1. Як, на вашу думку, поставилися громадяни України до цього документа?

2. Чи був він виконаний?

3. Евакуація поранених у Чернігівський військовий шпиталь

Евакуація поранених із бойовою хірургічною травмою є невід'ємною частиною системи медичного забезпечення Антитерористичної операції, тому вагомую роль в наданні медичної допомоги пораненим надавав Чернігівський військовий шпиталь.

3.1 Історія закладу

Розповідь учителя

Історична довідка

Формування військового госпіталю в м. Чернігові було викликане необхідністю наблизити кваліфіковану медичну допомогу до військових частин, розташованих в Чернігівській і Сумській областях. Військові частини направляли своїх хворих в Київський військовий госпіталь, що передбачало великі незручності, викликало його перевантаження. За розпорядженням штабу Київського військового округу розпочинається формування військового шпиталю в м. Чернігові. На посаду начальника Чернігівського військового госпіталю було призначено військового лікаря Мельникова М. І., який прибув у місто 1 лютого 1933 року і приступив до формування

лікувального закладу на 100 ліжок. Госпіталь складався з 3-х лікувальних відділень: хірургічного, терапевтичного, шкірно-венерологічного та 4-х кабінетів: зубного, рентгенологічного, фізіотерапевтичного, лабораторного. Будівля, яку займав Чернігівський військовий госпіталь займав будівлю колишнього Будинку офіцерів. Обладнання лікувальних кабінетів і невідкладний ремонт були в основному закінчені 8 березня 1933 року. До цього часу прибуло медичне і санітарно – господарське майно, хоча не повністю, але досить на перші часи. Було отримано по штату транспорт: 5 коней, 2 брички, 1 санітарна машина, 1 вантажна машина. Таким чином, організаційний період був в основному закінчений 8 березня 1933 року.

9 березня 1933 року Чернігівський військовий госпіталь прийняв перших хворих. Ця дата вважається днем народження госпіталю. Розміщення медичних відділень було наступне: на першому поверсі – приймальне відділення з санпропускником, фізіотерапевтичний кабінет, їдальня для хворих, зубний кабінет, рентген кабінет і шкірно-венерологічне відділення. На другому поверсі: хірургічне і терапевтичне відділення, кімната чергового лікаря, лор і офтальмологічного відділення не було, ліжка цих відділень знаходилися в хірургічному відділенні.

У 1935 році при госпіталі був організований санаторій на 50 місць. Санаторій був розташований в мальовничому місці на березі р. Десна. Начальником санаторію був начальник госпіталю. Путівки в санаторій розподілялися по військових частинах, термін путівки – 30 днів. Для начальницького складу Чернігівського гарнізону при санаторії був нічний профілакторій. Лікувальні процедури відпочивальники отримували у фізкабінеті госпіталю, а також в інституті фізметодів лікування імені «Воровського». При санаторії була човнова станція. Але 50 санаторних місць не змогли задовольнити потребу військових частин. Тому на початку 1936 року (госпіталь входив до складу КВО), вже виникла потреба в розширенні санаторію. Командування КВО прийняло рішення про будівництво в парку санаторію ще однієї будівлі.

Був затверджений проект двоповерхового корпусу з тим, щоб розширювати санаторій до 150 місць. Санаторій став іменуватися «САНАТОРІЙ КВО ПРИ ЧЕРНІГІВСЬКОМУ ВІЙСЬКОВОМУ ГОСПІТАЛІ». Будівництво було закінчено в 1939 році. Але за умовами, що змінилися, нова будівля не була передана санаторію. У ньому був розміщений медсанбат 187-ї стрілецької дивізії.

Навесні 1938 року пішов з госпіталю Мельников М. І. Начальником госпіталю був призначений військовий лікар Сухоніс Т. В., комісаром Єжов. Під їх керівництвом госпіталь зумів добре підготуватися до роботи в складних фронтових умовах. Про це говорять приклади перших днів початку Другої світової війни.

Санаторій існував до 22 червня 1941 р. З початком війни санаторій був ліквідований. Госпіталь брав участь в підготовці кадрів медпрацівників. У 1933-1934 р. на базі госпіталю проводилася підготовка медичних сестер. У 1938-1939 р. при госпіталі працювали курси санінструкторів.

З перших днів Другої світової війни знову були організовані курси санінструкторів і дезінфекторів.

Госпіталь у Другій світовій війні

22 червня 1941 року госпіталь приступив до формування приписних частин і закінчив їх створення протягом 14 днів. З першого дня війни госпіталь розвернувся на 200 ліжок, отримав будівлю дачі Облвиконкому (нині інститут вірусології та імунології сільського господарства). Будівля штабу 15 СК (нині обл. комітет Держбезпеки). У цій будівлі госпіталь повинен був розвернути ще 200 ліжок, але будівля не була звільнена. Фактично з перших днів війни в госпіталі було розгорнуто 250 ліжок. У приміщенні санаторію були організовані курси санінструкторів і дезінфекторів.

Перший поранений поступив в госпіталь до вечора 22 червня 1941-року з військового аеродрому. Поранені з фронту стали поступати щодня. Ним надавалася кваліфікована хірургічна допомога і готувалися до евакуації в

тилові госпіталі. Евакуація поранених відбувалася щодня. Майже з перших днів війни Чернігів став піддаватися нальотам авіації. Але особливо ці нальоти посилювалися в серпні.

20 серпня госпіталь отримав наказ підготуватися до евакуації з Чернігова. Поранених, санітарно-господарське і медичне майно передбачалося перевезти своїм транспортом через р. Десна в с. Куликівку. 22 серпня госпіталь отримав розпорядження начальника ЕП – 26 евакуюватися власними засобами в м. Суми. Для жінок, дітей і людей похилого віку був виділений один залізничний вагон.

До ранку 22 серпня 1941 року усі поранені з госпіталю були евакуйовані, а о 16 годині 30 хвилин штатний склад госпіталю виступив похідним порядком по маршруту Чернігів — Куликівка — Борзна — Батурин — Конотоп — Суми.

22 і 23 серпня тривало перевезення майна госпіталю в Куликівку, а звідти в м. Суми. Перевезення майна з Чернігова в Суми тривало до 4 вересня 1941 року. У Сумах був отриманий наказ про звільнення усіх жінок, що мають дітей та людей похилого віку. Їм була надана допомога евакуюватися в тил в ешелоні, що слідував в м. Уфа. 5 вересня 1941 року госпіталь вибув до місця своєї дислокації м. Пролетарськ, Ворошиловградської області, а потім в м. Первомайськ, тієї ж області. Госпіталь приймав, переважно, легко поранених.

У листопаді 1941 року госпіталь отримав наказ слідувати в м. Барнаул, але після прибуття на ст. Омськ було отримано нове розпорядження – слідувати в м. Тюмень, Омської області, де вже функціонувало 10 госпіталів. Лікувальний заклад увійшов до підпорядкування РЕП-91 м. Довжанськ (Свердловськ), передбачав 700 ліжок і був призначений головним і сортувальним госпіталем Тюменського гарнізону. Для обслуговування військових частин зазначеного і сусідніх гарнізонів, було створено відділення на 200 ліжок (хірургічне, терапевтичне, шкірно-венерологічне та інфекційне).

У лютому 1942 року начальником госпіталю призначений лікар Мадівський М.Г., а на початку 1943 р. комісаром госпіталю став майор Доставалов.

Після визволення м. Чернігова від німецько-фашистських загарбників, госпіталь повернувся в місто і з січня 1944 року став працювати як евакогоспіталь на 400 ліжок. У госпіталі були відділення: хірургічне, терапевтичне, шкірно-венерологічне і відділення для жінок (з гінекологічними захворюваннями, пораненими і ін.). На початку, 1944 року начальником госпіталю став воєнлікар Яковенко М. І., а комісаром Нікітін М.А.

У післявоєнний час у 1946 році госпіталь було переформовано у Чернігівський військовий госпіталь Київського військового округу на 200 ліжок. У 60 – 70-ті роки проходило вдосконалення організаційно – штатної структури: при 407-му військовому госпіталі було введено травматологічне, неврологічне, кардіологічне відділення, медичне депо, зі збільшенням військового контингенту ліжковий обсяг зріс з 300 до 400.

У 70-80-ті роки на базі госпіталю проходила низка тактико-спеціальних навчань з метою професійного вдосконалення працівників закладу у наданні першої медичної допомоги пораненим.

З утвердженням незалежної України з 24 серпня 1991 року починається новітня історія госпіталю. З прийняттям Державної програми будівництва та розвитку Збройних Сил України госпіталь було переформовано у 407-й Центральний військовий госпіталь Північного ОК загальним обсягом 400 ліжок з філією в смт. Гончарівському на 100 ліжок.

У зв'язку з організаційними заходами по реформування Збройних Сил України госпіталь в листопаді – грудні 2005 року переформовано у 407-й базовий військовий госпіталь. В грудні 2006 року у 407 Військовий госпіталь (на 100 ліжок), у лютому 2015 року – на 200 ліжок.

На сьогоднішній день госпіталь надає допомогу не лише військовим, їхнім сім'ям, робітникам і службовцям Збройних Сил України, ай цивільним

громадянам. Очолює госпіталь кандидат медичних наук, полковник медичної служби Слесаренко О. П., учасник бойових дій в Афганістані, нагороджений двома орденами «Червоної зірки» та орденом «За службу Батьківщині» III ступеня. Проблемним у діяльності в існуванні закладу є період 70-90 років XX ст. який потребує особливо більшої уваги науковців.

3.2 Значення військового медзакладу для бійців

Розповідь учителя

Під час війни на сході України у Чернігівському військовому госпіталі проходило лікування понад 3800 військовослужбовців АТО. Робота шпиталю була пристосована до військових потреб вона мала працювати цілодобово. Шпиталь розширився, і почав лікувати поранених. Кількість операційних залів зросла. Збільшили й кількість ліжок. Спочатку було 200 ліжок, потім 330. Слід зазначити, що сама лікарня має 100 ліжок, але при необхідності її легко розгорнути до 330 ліжок. Спочатку палати заповнювали мобілізованими бійцями з полігонів, а згодом перших поранених героїчних захисників з "гарячого" Донбасу доставили до Чернігова. Мобілізованих із навчальних центрів приймали з різними захворюваннями. Лише навесні 2014 року лікарі госпіталю зцілили та повернули на службу понад 500 вилікуваних військовослужбовців. До шпиталю надходили партіями бійці зі Сходу з вогнепальними та множинними осколковими пораненнями.

Постраждалі хлопці захистили наше життя в найзапекліших боях поблизу Металіста, Щастя, Станиці Луганської. Також медичні працівники врятували життя пораненим героям, які воювали під Вуглегірськом та залишили Дебальцеве. Деяким хлопцям надавалась психологічна допомога. Серед тих, кого військові Гіппократи поставили на ноги, були десятки кавалерів орденів «За мужність», Богдана Хмельницького та багато інших відважних військовослужбовців. Передусім це воїни 1-ї окремої танкової бригади з Гончарівського, 13-го і 41-го окремих мотопіхотних батальйонів,

столичного батальйону «Київська Русь», 30-ї окремої механізованої бригади та 101-ї бригади охорони.

У 2015 році за результатами демобілізованих солдатів на реабілітацію Чернігівський військовий госпіталь мав один з кращих показників серед військово-медичних закладів України. З початком бойових дій у східному регіоні госпіталь був відремонтований та обладнаний трьома новими операційними влітку 2014 року, також готуючись до масового прибуття великої кількості пацієнтів було зроблено капітальний ремонт чотирьох палат. 13 військових лікарів з Чернігова рятували поранених на передовій та відвідали найгарячіші місця бойових дій. Завідувач відділення щелепно-лицевої хірургії та стоматології госпіталю, підполковник організації медичної служби М. Бойко був стоматологом у пересувній лікарні в прифронтовій зоні Донецької області. М. Бойко працював сім днів на тиждень, іноді без сну та відпочинку, оскільки за один день привозили до 25 солдатів, які потребували термінового стоматологічного втручання. Крім того, військовий стоматолог проводив щоденні огляди та лікував хворих, які перебували у стаціонарі мобільного шпиталю. Разом з іншими хірургами групи підсилення він виїздив на позиції наших солдат поблизу Попасної, Бахмута та Торецька.

У районі проведення антитерористичної операції військові лікарі всіляко намагалися допомогти цивільному населенню. Микола Сергійович каже: «проліковували всіх охочих». До нього приїжджали цивільні з Костянтинівки, Дружківки, Часового Яру та сіл Бахмутського району. Понад сотні бійців пройшли через руки підполковника М. Бойко в зоні бойових дій на сході України. Офтальмолог В. Брик був одним із тих лікарів, які перевіряли солдатів 58-ї окремої механізованої бригади у 2016 році. Він підполковник запасу, з 1999 по 2014 рік керував офтальмологічним відділенням військового госпіталю. За його словами, останніми роками в армії досить солдатів скаржиться на хвороби очей. Чернігівський військовий госпіталь у 2017 році забезпечив лікування понад 4000 осіб із зони АТО. З

початком бойових дій на сході України госпіталь активно долучається до допомоги нашим військовим. Найкращі лікарі госпіталю дбають про здоров'я наших співвітчизників. Госпіталь є центром лікувально-діагностичної, профілактичної, науково-методичної роботи військ Північного ОК, основним завданням якого є постійне вдосконалення та підтримка боєздатності в різних надзвичайних ситуаціях, таких як техногенні катастрофи, стихійні лиха, теракти та бойові дії.

IV. Узагальнення

Чи можна вважати російсько-українську війну 2014 – 2016 рр. Третьою світовою війною?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювати записи в конспекті та додаткові джерела інформації.
2. Напишіть невелике повідомлення про Чернігівський військовий шпиталь та його роль в період АТО.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

1. Тема 41. ВИКЛИКИ ІСТОРІЇ: РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ. АТО – ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТ.
URL:<http://zno.academia.in.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=3350>
2. Революція Гідності 2013-2014 рр. Агресія Росії проти України
URL:<https://vpubud.lutsk.ua/news/18-03-09-24-03-2020/>
3. Олег Сушинський. Команда здоров'я. *Військо України*. № 1, 2017. С.54-59
4. Історична довідка Чернігівського військового госпіталю / О. П. Слесаренко, О. В. Швець, В. В. Пінчук. *ВГО «Звитяга»: Спілка ветеранів та працівників силових структур України*.
URL: <http://zvitiaga.org/catalog/award/istorichna-dovidka7>